

MANUÁL
T E R É N N Í H O
ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU
ODKRYVEM
/ POPIS STRATIGRAFICKÝCH JEDNOTEK

RUDOLF PROCHÁZKA A PAVEL VAŘEKA
KRESBY DAVID MERTA

katedra
archeologie

katedra archeologie Fakulty
filozofické Západočeské univer-
zity v Plzni ve spolupráci se spol.
Archaia Brno, o. p. s.

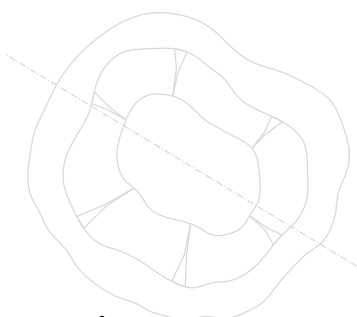
Plzeň 2005

Na vzniku manuálu se dále podíleli pracovníci institucí Archaia Brno, o. p. s. a Archaia Praha, o. p. s., kterým jsme zavázáni díky: Michal Ernée, Vojtěch Kašpar, Peter Kováčik, David Merta, Marek Peška, Dana Zapletalová a Antonín Zůbek

katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni ve spolupráci se spol. Archaia Brno, o. p. s.

/ interní tisk

Plzeň 2005

1. Úvodem

Manuál vznikl již koncem 90. let minulého století na pražském a brněnském pracovišti tehdejšího občanského sdružení Archaia, na jehož terénních výzkumech byl také testován (v současnosti Archaia Praha, o. p. s. a Archaia Brno, o. p. s.). Další úprav doznal na katedře archeologie Fakulty filozofické ZČU v Plzni, kde sloužil od roku 1999 k výuce terénních archeologických metod a při terénních praxích.

Předkládaný manuál má sloužit jako návod pro technické pracovníky i jako pomůcka pro archeology při terénním destruktivním výzkumu vedoucí je k jednotnému způsobu dokumentace archeologických pramenů při odkryvu. Současně je určen studentům oboru archeologie (především na bakalářském stupni), kteří se v kurzech zaměřených na terénní metody a na terénních praxích seznamují se způsoby provádění terénní dokumentace.

Kromě stručné charakteristiky stratigrafických jednotek, stratigrafických vztahů a základních pokynů pro provádění terénního výzkumu, poskytuje manuál především podrobný návod k popisu základních entit vymezených odkryvem (terénní analýzou), které označujeme jako stratigrafické jednotky. Pro popis aplikujeme jednotný, částečně formalizovaný deskriptivní systém prostřednictvím unifikovaných formulářů. K jednotnému způsobu popisu formálních vlastností stratigrafických jednotek slouží hesláře a k dokumentaci stratigrafických (prostorových) vztahů dílčí stratigrafická matice (k vymezení formálních a prostorových vlastností entit srov. Neustupný 1986). Jednotné klasifikační deskriptivní systémy se začaly v archeologii prosazovat od 60.–70. let 20. století (Harris 1979, 25–28) a postupně nahradily starší, nejednotné narativní způsoby popisu terénních pozorování, které nelze efektivně využít při rozsáhlejších odkryvech a při jejich vyhodnocení nelze využít počítačové metody. Naopak rozsáhlé soubory jednotné terénní deskripce je možno vkládat do databázových aplikací, analyzovat a získaná data jsou využitelná pro následné syntézy prostřednictvím formalizovaných metod.

Potřeba standardizace dokumentace při odkryvech vznikla především při provádění rozsáhlých předstihových záchranných výzkumů složitých terénních situací v jádrech středověkých měst (nutnost popisu řádově tisíců stratigrafických jednotek), kde působily velké týmy archeologů a techniků. Následné zpracování obrovských souborů terénní dokumentace bylo již nemyslitelné bez využití výpočetní techniky. Především v Anglii tak vznikaly první terénní manuály (např. Kol. 1990; Kol. sine), které ovlivnily klasifikační deskriptivní systémy v dalších částech Evropy.

V českých zemích se tyto metody, společně s prvními aplikacemi dokumentace a zobrazení stratigrafických vztahů pomocí tzv. Harrisona diagramu, prosazovaly od konce 80.–začátku 90. let 20. století při výzkumech středověkých lokalit (Břeň – Kašpar 1995; Frolík 1991a). Při odkryvech pravěkých lokalit se nové způsoby dokumentace začaly uplatňovat až od sklonku 90. let (Vařeka 2003). K prvním českým manuálům, které vycházely z anglických vzorů, se řadí „Manuál terénního archeologického výzkumu“, vytvořený J. Frolíkem v Archeologickém ústavu ČSAV v Praze (Frolík 1991b) a doplněný R. Procházkou v Ústavu archeologické památkové péče v Brně (Procházka 1994). Ve stejné době vzniknul v občanském sdružení Archaia „Manuál vedoucího archeologického výzkumu“ (Bureš a kol. 1994).

2. Stratigrafické jednotky a stratigrafické vztahy

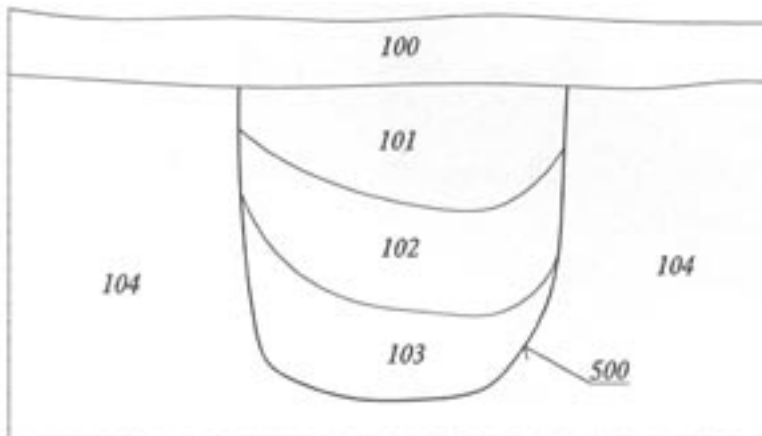
Výkopem rozkládáme archeologickou terénní situaci na nejnižší vymezené části, které označujeme jako stratigrafické jednotky. Tomuto termínu dáváme přednost před rovněž užívaným pojmem kontext, který navozuje v češtině poněkud jiný význam ve smyslu širších souvislostí různých jevů. Jednotlivé stratigrafické jednotky vytvářejí množinu stratigrafických vztahů – stratigrafii. Z hlediska stratigrafie vznikaly v nejobecnější rovině archeologizované pozůstatky minulosti dvojím způsobem: a) lidskými aktivitami (často v kombinaci s přírodními procesy), které utvářely uloženiny („akumulace“, ukládání kulturních sedimentů), b) aktivitami, které tvořily „negativní“ stopy (plochy) odebráním kulturních souvrství i geologického podloží. K uloženinám řadíme vrstvy, výplně zahloubených objektů, konstrukce a k plochám pak výkopy nejrůznějšího charakteru a tzv. stykové plochy (viz níže).

Stratigrafické jednotky, představující nejnižší složku terénní situace, členíme do čtyř druhů: vrstvy (někdy se odlišuje vrstva a výplň, principiálně se však jedná o stejný druh stratigrafické jednotky) a stavební konstrukce (náleží uloženinám), výkopy a stykové plochy (náleží „negativním“ pozůstatkům - plochám). Samostatnou skupinu tvoří hrob, který představuje svazek stratigrafických jednotek (hrobová jáma je výkopem, výplň hrobu je tvořena vrstvami, hrobová komora je konstrukcí, násyp nad hrobovou jámu se sestává z dalších vrstev, případně je opatřen konstrukcí).

Mezi stratigrafickými jednotkami existují tři možné stratigrafické vztahy: a) zkoumaná stratigrafická jednotka je uložena pod jinou jednotkou (je stratigraficky starší), b) zkoumaná stratigrafická jednotka se nachází nad jinou jednotkou (je stratigraficky mladší), c) zkoumaná stratigrafická jednotka nemá žádný přímý stratigrafický vztah k jiné jednotce (vzájemně se nedotýkají). Při interpretaci můžeme určité stratigrafické jednotky ztotožnit, byť postrádají fyzický vztah (např. ztotožnění dvou vrstev porušených, tedy fyzicky oddělených mladším výkopem; Harris 1979, 34–37).

Pozitivní stratigrafický vztah vzájemně se nedotýkajících SJ může vyplynout ze stratigrafické matice (viz níže). V rámci interpretace lze některé SJ ztotožnit, aniž bychom přistupovali k sjednocení numerického značení (přečíslování některé SJ). Jiné SJ lze považovat za stratigraficky současné, aniž by nutně musely být současné v rámci absolutní chronologie. Příslušná pole v diagramu formuláře (totožný s, současný s, viz 1.6.) lze v tomto smyslu vyplnit.

Sled navazujících stratigrafických jednotek nazýváme stratigrafickou sekvencí. Vztahy v rámci sekvence můžeme zobrazit pomocí diagramu známého jako Harrisův vývojový diagram či Harrisova matice (Harris 1979, 34–37).

Obr. 1. Příklad stratigrafie výkopu (jámy) dokumentovaný na řezu. Stratigraficky nejstarší je podloží (104), do něhož byl vyhlouben výkop 500, který byl postupně zaplněn jednotlivými vrstvami výplně (101-103) a překryt nadložní vrstvou 100

3. Postup odkryvu a dokumentace (terénní analýzy) stratigrafických jednotek

Dokumentace vlastností stratigrafických jednotek (dále SJ) je prováděna popisem do formuláře a obrazovou dokumentací tvořenou plány, řezy, fotografiemi a případně filmovým záznamem.

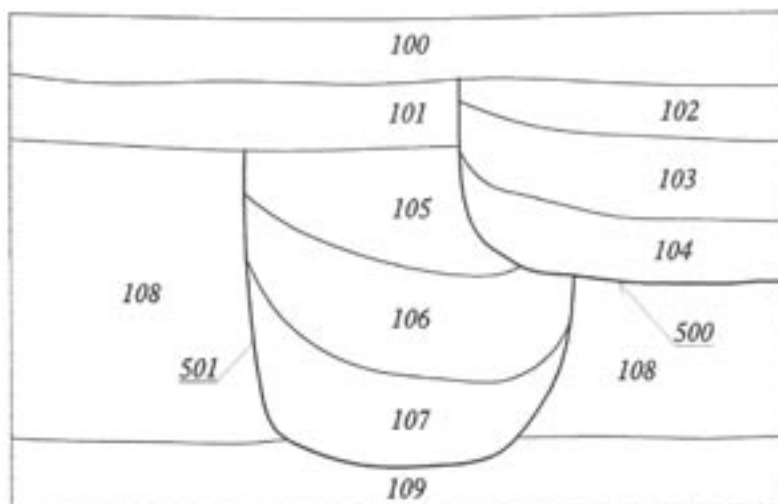
Postup společný pro všechny druhy stratigrafických jednotek:

1. Začistí situaci ve zkoumané ploše/sondě/sektoru
2. Identifikuj SJ a urči její hranice
3. Vyzvedni příslušný formulář a přiřaď SJ numerický kód (číslo stratigrafické jednotky)

Postup při odkryvu vrstvy

4. Začistí povrch identifikované vrstvy
5. Vyplň společná pole formuláře (srov. 4.1.)
6. Proveď fotodokumentaci vrstvy
7. Vytvoř plán vrstvy v rámci plochy/sondy/sektoru (zpravidla v měřítku 1:20)
8. Výškopisně zaměř povrch vrstvy (nivelety zaznamenej do plánu)
9. Připrav košíček na nálezy, označ jej štítkem s číslem vrstvy (používáme plastové košíčky různých velikostí opatřené štítky připevněnými provázekem; číslo zapisujeme lihovým fixem)
10. Konzultuj s vedoucím metodický postup preparace, případně odběr vzorků
11. Vypreparuj/odeber SJ

Obr. 2. Jiný příklad zobrazení stratigrafické sekvence. Do podloží se zahlubuje výkop 501 překrytý vrstvou 101 a následně porušený dalším výkopem 100, na který nasedá vrstva 100

12. Doplň popis SJ včetně stratigrafických vztahů na příslušný formulář (srov. 5)
13. Odevzdej košík s nálezy a vzorky asistentovi odpovědnému za nálezy

Pokud vrstva nezasahuje do profilu sondy, je nutné zvážit provedení pomocného řezu!

Poznámka: Výplň - v případě, je-li při vybirání výkopu ponechán nejméně jeden kontrolní blok, je možné po zvážení upustit od průběžného výškopisného měření (nivelace). Řez výplní však musí být kresebně i fotograficky dokumentován a výškopisně zaměřen. Nezbytné je nivelovat podlahové úpravy zahloubených staveb.

Postup při odkryvu výkopu

4. Výkop rozdělíme podle velikosti na poloviny, čtvrtiny, případně více sektorů, abychom při odkryvu získaly řezu situací; odkryv provádíme po přirozených vrstvách (tzv. mechanické vrstvy volíme jen v případě situace, kdy se výplň jeví jako jednolitá vrstva)
5. Po odebrání poslední vrstvy výplně proved' fotografickou dokumentaci a kresebnou dokumentaci řezu (řezů) na samostatný list (listy) grafické dokumentace
5. Po dokumentaci řezů dokončí odkryv celého výkopu, proved' kresebnou dokumentaci půdorysu a následně geodetické zaměření výkopu
6. Popiš SJ do příslušného formuláře (srov. 6)

Postup při odkryvu stykové plochy

4. Proved' fotografickou dokumentaci, kresebnou dokumentaci na samostatný list grafické dokumentace a následně geodetické zaměření.
6. Popiš SJ na příslušný formulář včetně určení stratigrafických vztahů (srov. 7)

Postup při odkryvu stavební konstrukce

4. V případě rozebírání stavební konstrukce postupuj dále jako u výplně výkopu
5. V případě stavební konstrukce, která má být ponechána, lze společnou položku 1) považovat za konečnou povrchovou preparaci konstrukce
6. Doplň popis SJ na příslušný formulář (srov. 8)
7. Proved' fotografickou, kresebnou dokumentaci a geodetické zaměření
8. Urči stratigrafické vztahy
9. Po konzultaci s vedoucím odeber vzorky (případně architektonické články) a zaznamenej tuto skutečnost do formuláře

Postup při odkryvu hrobu

4. Odeber vrstvy výplně hrobové jámy nebo vrstvy překrývající vlastní pohřeb (postup jako v případě vrstvy a výplně výkopu; odkryv hrobu by měl být zajištěn fyzickým antropologem, pouze v případě pokud to není možné, provádí jej archeolog)
5. Vypreparuj pozůstatky pohřbeného jedince (jedinců) a hrobové vybavy
6. Popiš SJ na příslušný formulář
7. Urči stratigrafické vztahy
8. Proved' fotografickou, kresebnou dokumentaci a geodetické zaměření
9. Odeber pozůstatky pohřbeného jedince (jedinců) a hrobovou vybavu

Postup společný pro závěrečnou etapu

- Zkontroluj, zda byly všechny položky formuláře vyplněny
- Vyplněný formulář ulož k dokumentaci
- Před koncem pracovní směny předej terénní dokumentaci vedoucímu

4. Formuláře pro popis stratigrafických jednotek – společná pole

Společná pole se vyplňují ve formulářích všech stratigrafických jednotek. Rozměry se uvádějí v metrech (pak nemusí být za číselnou hodnotou uvedeno „m“). Při užití číselné hodnoty v centimetrech nebo v milimetrech (pokud je to nezbytné), je zápis příslušné zkratky povinný („cm“, „mm“).

Důsledně vyplňujeme všechna pole formulářů (nejen u společných polí) a v případě absence příslušného údaje se vepíše „0“.

4.1. Výzkum

Představuje časově a prostorově vymezitelnou terénní archeologickou akci, která představuje terénní výzkum včetně jeho postexkavační etapy (laboratorní zpracování, vyhodnocení terénní dokumentace, vypracování nálezové zprávy) a publikace. Každá akce je označena v rámci instituce nezaměnitelným číslem (01/1 = první číslo označuje rok, druhé je průběžné pořadové v rámci kalendářního roku) a názvem výzkumu. Název musí obsahovat jméno katastrální obce a ulice s číslem popisným v intravilánech (příp. nezaměnitelný název objektu – např. Dům u Sixtů) a číslo parcely, název tratě či jiný nezaměnitelný název lokality v extravilánu. Liniové stavby je možno označit vedle uvedením k. ú. souhrnným označením, které např. postihuje typ stavby.

4.2. Plocha

Plochu jako část výzkumu vymezujeme v případě rozsáhlých odkryvů, abychom usnadnili vedení dokumentace a praktickou organizaci výzkumu. Plochy se označují velkými písmeny a v jejich rámci vytváříme samostatné číselné řady označující stratigrafické jednotky.

4.3. Sonda

Sonda je základní a nepominutelná složka terénního výzkumu odkryvem. Sonda je jednoznačně prostorově vymezena (izolovaný výkop, systém výkopů, místnost v objektu, část plochy – např. čtverce sítě). Sondy označujeme dvojcíslím (dvojcíslí určuje maximální počet sond - 99, při vyšším počtu je nezbytné plošný odkryv rozčlenit do ploch – *srov. 4.2.*).

4.4. Sektor

Sektor můžeme vymežit jako prostorovou jednotku v rámci sondy. Zpravidla se jedná o systém sektorů (např. dílčí síť 1 x 1 m), který slouží k přesnějšímu zachycení prostorového rozložení artefaktů nebo ekofaktů. Sektory se označují numerickou nebo alfabetskou řadou.

4.5. Stratigrafická jednotka

Druh stratigrafické jednotky: (vrstva, výkop, styková plocha, stavební konstrukce, hrob) je uveden na příslušném formuláři. V tomto poli se zapíše číselné označení. Jednou možností je průběžné numerické označení bez ohledu na druh SJ a druhou možností je užití rozdílných číselných řad (např. 0000 nestratifikováno, 001–099 stykové plochy, 100–399 vrstvy, 400–499 stavební konstrukce, 500–799 výkopy, 800–899 hroby).

4.6. Stratigrafická matice

Do prostředního samostatného pole označeného „Tato vrstva“ se vyplní číslo popisované jednotky. Do polí nad ním („Stratigraficky nad“) se uvedou stratigraficky mladší SJ a do polí umístěných níže („Stratigraficky pod“) stratigraficky starší SJ, které mají k popisované SJ přímý vztah (vzájemně se dotýkají). Dále určíme případné vrstvy, které můžeme s popisovanou ztotožnit (*odděleny např. zdí; „Totožný s“*).

4.7. Interpretace

SJ interpretujeme s využitím heslářů, případně doplníme stručným zdůvodněním. V tomto poli neuvádíme datování.

4.8. Diskuse

Uvedeme další doplňující sdělení k interpretaci, zejména nejasnosti a sporné body.

4.9. Svazek

Uvedeme číslo svazku po interpretačním rozčlenění matice. Čísla jsou průběžná v rámci skupin.

4.10. Skupina

Uvedeme číslo skupiny po interpretačním rozčlenění matice.

4.11. Výkopal

Určíme zkušenost pracovníka, který prováděl odkryv SJ uvedením symbolu jedné z následujících kategorií: *a) zkušený, b) středně zkušený, c) nezkušený* a uvedeme datum odkryvu. Můžeme též uvést jméno pracovníka.

4.12. Zapsal

Jméno pracovníka a datum zápisu

4.13. Plán, řez

Veškerá kresebná terénní dokumentace (plán, řezy) je průběžně číslována. Číslo v tomto poli označuje plán a řez (list kresebné terénní dokumentace), na kterém je písemně dokumentovaná SJ zobrazena.

4.14. Foto

Uvedeme evidenční čísla snímků fotografické dokumentace, na kterých je popisovaná SJ zachycena.

4.15. Nálezy

Evidujeme prezenci/absenci nálezů ve SJ (uvádíme ano/ne).

4.16. Vzorky

Evidujeme odběr vzorků z popisované SJ, které jsou určeny pro další speciální analýzy. Heslář zkratk označujících druhy vzorků:

C14 – pro radiokarbonovou analýzu (odběr dřeva, kostí)

De – dendrologický (odběr dřeva)

DNA – pro analýzu DNA (kosti nebo jiný organický materiál)

Fo – pro fosfátovou analýzu (odběr zeminy)

Ge – geologický (odběr horniny)

Che – pro chemický rozbor (odběr zeminy nebo jiného materiálu)

Ma – rozbor malty (odběr malty nebo omítky)

Pab – paleobotanický (odběr zeminy pro plavení, dřeva, rostlinných makrozbytků)

Pal – palynologický (odběr zeminy)

Par – parazitologický (odběr zeminy)

Pe – pedologický (odběr zeminy)

Te – pro termoluminiscenční analýzu (vypálená hlína)

5. Vrstva

Vrstvy jsou uloženinami, které vznikaly lidskými aktivitami, přírodními procesy nebo jejich kombinací a vytvářely nadložní souvrství nasedající na geologické podloží (analogicky k akumulacím procesům v geologii; vrstvy odlišujeme od stavebních konstrukcí, které představují specifický druh uloženin vznikajících při budování stavebního prostředí). Vrstvy se ukládají na povrchu geologického podloží, na dřívě uložených vrstvách či souvrstvích nebo vyplňují výkopy (někdy se označují jako výplň). Vrstvy tvoří zeminy, které dělíme na soudržné a nesoudržné.

5.1. Barva

Barva je makroskopicky postižitelná vlastnost vrstvy, kterou popisujeme podle hesláře v tomto pořadí: tón, odstín, barva.

Tón	Odstín	Barva
1. světlá	1. bělo-	1. bílá
2. střední	2. černo-	2. černá
3. tmavá	3. červeno-	3. červená
	4. hnědo-	4. hnědá
	5. modro-	5. modrá
	6. okrově-	6. okrová
	7. oranžově-	7. oranžová
	8. růžovo-	8. růžová
	9. šedo-	9. šedá
	10. zeleno-	10. zelená
	11. žluto	11. žlutá

Barvu popisujeme na čerstvě oškrábnuté, vlhké, ale ne mokré vrstvě. Pokud se podmínky odlišují od výše popsanych, je třeba to uvést v poli „jiná pozorování/další popis“.

Zapisovatel by se při popisu dvou identicky barevně popsanych vrstev (např. 011123 – tmavě šedohnědá a 011124 – tmavě šedohnědá), které mají přímý stratigrafický vztah, neměl vyhýbat označení jedné z nich jako tmavší a druhé jako světlejší, pokud se to takto jeví. Slouží k tomu pole „jiná pozorování/další popis“. V případě černé barvy postačí jednoslovný termín černá. Pokud nedokážeme zpřesnit odstín, je přípustný zápis tvořený dvojicí slov, např. středně hnědá.

5.2. Konzistence/ulehlost

Zeminy dělíme na soudržné a nesoudržné (*ČSN 72 1001, nahrazena ČSN EN ISO 14688-1*).

a) Soudržné zeminy zahrnují hlínu a jílu, u kterých určujeme konzistenci:

- **tvrdá** (křehká, nelze prsty tvarovat, při dělení je jí třeba rozbít; zpravidla vyschlá)
- **pevná** (velmi těžko se tvaruje prsty, drobí se)
- **tuhá** (lze tvarovat hnětením, plastická, nedrobí se)
- **měkká** (lehce tvárná plastická hmota)
- **kašovitá** (velmi lehce tvárná, stiskem dlaně se vytlačí mezi prsty)

b) Nesoudržné zeminy zahrnují písek a štěrk, u kterých určujeme ulehlost:

- **ulehlá** (klade značný odpor při rozpojování)
- **středně ulehlá** (lehce rozpojitelná, nelze však přímo nabrat lopatou)
- **kyprá** (lze přímo nabrat lopatou)

5.3. Převládající složka

Složka je pokládána za převládající, pokud přesahuje 50 % zastoupení ve vrstvě. V případě, že je uloženina tvořena více odlišitelnými složkami, z nichž ani jedna nedosahuje zhruba 50 %, uvedeme jejich podíl. Uvádíme také zbarvení sice podobných, avšak barevně mírně odlišných složek (makroskopickým posouzením v terénu nedokážeme odhadnout zastoupení složek přesněji než na převládající – nad 50 % a zbývající; další určení mají hodnotu jen velmi hrubého odhadu).

Příklad zápisu: Středně hnědošedá písčité hlína 40 %, malé a střední zlomky středně žlutohnědé prachové hlíny 30 %, malé a střední zlomky lomového kamene, střední a velké zlomky cihel čteně (*viz 5.4.*).

5.3.1. Uloženiny tvořené zeminami

Zeminy dělíme na soudržné (s převahou jemných zrn) a nesoudržné (s převahou hrubých zrn). Soudržné zeminy mají jemnozrný charakter (zrna menší než 0,02 mm u jílu a menší než 0,06 mm u hlín; v obou případech jsou zrna nerozeznatelná ani pod lupou) a dále se dělí na hlíny a jíly a jejich kombinace. Nesoudržné hrubé zeminy dělíme na písčité a štěrkovité (zrna velikosti 0,06–60 mm). Velmi hrubé zeminy členíme na kamenité (převažují složky o velikosti 60–200 mm) a balvanité (převažují složky o velikosti větší než 200 mm).

JÍLY

plastické	Stejnorodé – částice nepozorovatelné (ani běžnou lupou !), mastné, povrch matný – matně lesklý, hladký, dokonalá tvarovatelnost (možno zformovat válečky, při ohnutí nepraskají), nerozpadavé, pocit na jazyku dokonale jemný
písčité	Při uhlazení povrchu patrné rýhy po viditelných zrnech písku, horší tvarovatelnost (pouze kuličky)
šterkovité	Jílovitá hmota obsahuje valouny nebo úlomky hornin

HLÍNY

Plastické	Nejsou zcela stejnorodé, částice pozorovatelné lupou, za vlhka nerovný povrch (hrbolatá), za sucha drobná, mírně zhoršená tvarovatelnost (možno zformovat kuličky, válečky do průměru 3 mm – při ohnutí praskají), na jazyku znatelná zrna písku; jemných zrn > 65 %
Písčité	Drsný povrch, makroskopicky patrná písčítá zrna, horší tvarovatelnost (pouze kuličky), jemných zrn < 65 %
Šterkovité	Hlinitá hmota obsahuje valouny nebo úlomky hornin, jemných zrn < 65 %

Poznámka: Prachovou a jílovitou hlínu lze odlišit mechanicky. V prvním případě nelze vytvarovat z válečku o průměru 5 mm kolečko, ve druhém ano. Hlína musí být k tomuto pokusu zvlhčená. Metoda není zcela spolehlivá a nenahradí laboratorní analýzu. Převážně prachový ráz mají spraše a na nich vyvinuté půdy, což do značné míry předurčuje charakter antropogenních uloženin vzniklých z těchto přírodních komponent. Do popisu lze pak psát „plastická prachová (jílovitá) hlína“. Šterkovité hlíny obsahují více než 35 % částic větších než 2 mm, v případě menšího množství zařazujeme hrubší složku do příměsí.

PÍSKY

Jílovité	Výrazně drsné, vytváří málo soudržné hrudky, nízká tvarovatelnost (je možno vytvořit váleček), jemných zrn > 65 %
Hlinité	Výrazně drsné, málo soudržné hrudky, velmi nízká tvarovatelnost, jemných zrn < 65 %
Bez příměsí	Drsné, makroskopicky rozeznatelná zrna do 2 mm, nesoudržné, netvarovatelné, jemných zrn < 65 %

ŠTĚRKY

Jílovité	Zrna obalena jílovitou frakcí
Hlinité	Zrna obalena hlinitou frakcí
Bez příměsí	Makroskopicky rozeznatelná zrna 2–6 mm

5.3.2. Uloženiny tvořené artefakty a ekofakty

Jeich převládající složku tvoří artefakty nebo ekofakty. Dělí se stejně jako uloženiny přírodního původu na soudržné a nesoudržné. Soudržné zahrnují zpravidla vypálené hlíny a jíly, např. relikty hliněných pecí, vyhřívaček apod. Dále sem patří vápenné či maltové vrstvy v případě, že se nejedná o stavební konstrukci, např. podlahu. Nesoudržné mohou být tvořeny:

- movitými artefakty* (zejm. fragmenty keramiky)
- částmi konstrukcí* (destrukce staveb - stavební sutě, rozpadlé mazanice části konstrukcí, destruované dřevěné konstrukce)
- ekofakty* - hnilokaly, „hnojové“ vrstvy, uhlíky, zvířecí kosti

Strukturovaná rašelina obsahuje viditelné makrozbytky větší než 2 mm, nestrukturovaná je jemnější. V případě vrstvy dřevitého troudu, jemných uhlíků nebo zcela rozpadlé vypálené mazanice lze použít termín uhlíkatý (mazanice, dřevěný) prach.

Skladbu a velikost složek je třeba samostatně popsat (pole další popis) s důrazem na převažující komponentu. Části nesoudržných antropogenních uloženin nazýváme zlomky, nejedná-li se např. o celé stavební prvky, kosti apod. Četnost zastoupení artefaktů je nezbytné uvádět u každé uložení.

5.4. Příměsi

Příměsi mají méně než 50 % podíl ve vrstvě. Jedná se o všechny druhy zemin uvedené v rámci převládajících složek (srov. 4.3.). Uvádíme stupeň zastoupení:

- ojediněle (do 1%)
- nahodile (1–5%)
- mírně (5–10%)
- četně (10–20%)

V případě vyššího zastoupení než 20 % se uvádí odhad procentuálního podílu. Termín „ojediněle“ používáme v případě zcela sporadicky rozeznatelných prvků příměsí (obvykle jen na řezu vrstvou). Dále popisujeme velikost příměsí, jejich částic a případně umístění, čímž rozumíme např. velikost zlomku soudržných zemin nebo velikost částic antropogenních uloženin. Pro oddělené části příměsí uloženin používáme termíny „zlomek“ a „drobek“. Tvoří-li zlomky příměsí oddělená seskupení, je vhodným pojmem „shluk zlomků“; tento druh informace se uvádí v poli „jiná pozorování/další popis“.

Pro popis velikostí příměsí používáme tyto kategorie:

- velmi malé/drobky (< 0,02 m)
- malé (0,02–0,06 m)
- střední (0,06–0,12 m)
- velké (0,12–0,2 m)
- velmi velké (> 0,20 m)

V případě kamenů (ostrohranných úlomků hornin) a valounů (obalých úlomků hornin) lze též použít:

- kamínky/oblázky (< 0,02 m)
- malé kameny/valouny (0,02–0,06 m)
- střední kameny/valouny (0,06–0,12 m)
- velké kameny/valouny (0,12–0,20 m)
- bloky/balvany (> 0,20 m)

Poznámka: Pro zlomky zuhelnatělého dřeva o menším průměru než 5 mm lze užít termín uhlík, v případě větších uijeme ostatních termínů hesláře.

Příklad zápisu ekofaktové frakce: uhlíky nahodile, drobky zuhelnatělého dřeva ojediněle

Příklad zápisu přírodní frakce: střední zlomky - světlešedého tvrdého jílu – mírně nebo- malé kameny – 30%

Poznámka: Je-li rozlišeno více druhů příměsí, je třeba uvádět četnost každé z nich. Velikost zlomků příměsí může mít značný význam pro určení mechanismu tvorby vrstvy; již mírně zastoupené malé a střední zlomky soudržných zemin indikují jednorázové přemístění uložení lidskou rukou. Do pole „jiná pozorování/další popis“ doporučujeme také uvést např. tvar zlomů, případné hranice jednotlivých složek.

5.5. Mocnost

Mocnost (síla, tloušťka) vrstvy se zaznamená formou intervalu v metrech (např. 0,03–0,1). Měří se kolmo na povrch a bázi uložení na několika místech. Pokud mocnost vrstvy doznává výrazných změn, je třeba toto zjištění zaznamenat v poli „Jiná pozorování/další popis“. Přesné informace o průběhu mocnosti vrstvy jsou dokumentovány kresebnou dokumentací (řezy a nivelety).

2.6. Sklon

Uvedeme vizuálně patrný sklon povrchu popisované vrstvy podle hesláře:

- rovný (0°)
- mírný (0°–15°)
- prudký (15°–45°)
- strmý (> 45°)

Uváděný úhel svírá povrch popisované vrstvy s horizontální rovinou. Můžeme také zaznamenat přesnější údaje o sklonu uložení ve stupních. Uvádíme všechny intervaly sklonů, které jsou na vrstvě patrné. Přechází-li např. prudký svah ve strmý, uvede obě možnosti („prudký - strmý“). Obdobně lze uvést 60°–30°–0°. Jedná se o orientační zařazení, podrobné údaje jsou patrné z kresebné dokumentace (řezy a nivelety povrchu vrstvy).

5.7. Orientace

Orientací rozumíme směr zjištěného sklonu. Určíme směr, kterým svažující se uložení klesá. Při vyplňování uvádíme zkratkou („S“, „SV“, „SVV“ apod.). Můžeme uvést také interval směru, klesá-li vrstva ve více rovinách („S-SV“). Je-li povrch vrstvy rovný (sklon 0), zůstane pole prázdné.

5.8. Spodní hranice

Popíšeme vlastnosti spodní hranice vrstvy (rozlišitelnost) vůči níže ležící vrstvě (vrstvám). Zaznamenáváme tak míru jistoty, s níž je možno rozhraní určit, a intervalu, v němž se změna projevuje.

Používáme termínů podle hesláře:

- ostrá (< 5 mm)
- jasná (5–25 mm)
- rozpitá (0,025–0,06 m)
- pozvolná (> 60 mm)

Mění-li se charakter hranice, např. od ostré přes jasnou až po rozpitou, uvedeme všechny možnosti a upřesňující údaje zaznamenáme v poli „Jiná pozorování/ další popis“. Zapisujeme především převažující charakter hranice; pokud se hranice mění vůči různým stratigrafickým jednotkám, měla by se upřesnit v poli „Jiná pozorování/další popis“.

Příklad zápisu:

- mocnost 0,03–0,05 m, sklon mírný – prudký, orientace k S–SV, spodní hranice jasná
- mocnost 0,03–0,05 m, sklon mírný – prudký, orientace sever – severovýchod, spodní hranice jasná

5.9. Jiná pozorování/další popis

Pole slouží k rozšíření a doplnění popisu vlastností vrstvy obsaženém v ostatních polích.

Příklad zápisu:

Malé zlomky uhlíků (v poli „Příměsí“ byly popsány jako „četné“) se výrazněji kumulují na bázi vrstvy, kde tvoří shluky o průměru 0,05–0,1 m a lokálně tvoří 20–30 % vrstvy.

5.10. Způsob odebírání

Uvedeme všechny druhy nástrojů a postupů výkopu, které byly při odebírání vrstvy použity. Byla-li např. vrstva odebírána krumpáčem (rýčem) a místy škrabkou, zaznamenáme obě možnosti („krumpáč“, „škrabka“). *Používáme termínů z hesláře:*

- **bagr** (odebírání mechanizací; např. recentního nadloží)
- **krumpáč** (lopata, rýč – povšechné probírání; drobné nálezy lze jen stěží zaznamenat)
- **škrabka** (standardní odkryv a probírání vrstvy, velmi drobné artefakty a ekofakty spíše unikají, např. rybí a ptáččí kosti, střípky keramiky apod.)
- **špachtle** - nůž (preparace a probírání nástrojem jemnějším než škrabka)
- **prosívání** (využití síta či soustavy sít)
- **proplavení** (flotace přes síto či soustavu sít; využití plavící linky)
- **neznámý** (např. při zpracování starších výzkumů)

5.11. Podmínky

Uvedeme podmínky, za jakých byla vrstva odebírána a popisována.

Heslář:

- sucho
- průměrně vlhko
- mokro
- mráz
- jasno
- zataženo
- umělé osvětlení
- prašno

Případně uvedeme jiné faktory ovlivňující pozorování.

5.12. Interpretace

Specifikujeme druh vrstvy podle hesláře. Další údaje slouží zejména k zaznamenání informací ohledně původu nebo možného mechanismu vzniku vrstvy. Můžeme uvést také různá pozorování a postřehy, které nejsou postižitelné výrazy z heslářů. Pokud se jedná o interpretačně „složitější“ vrstvu, je třeba zápis konzultovat s vedoucím výzkumu.

Heslář:

destrukce požárová, destrukce stavební (suť), izolační, komunikační, navážka (planýrka), odpadová, fekální, podlahový nános, splach, zásyp.

Uloženiny přírodního původu: fluvilální (říční náplavy), deluviální (svahové splachy, sesuvy), organogenní (přírodní rašeliny, kaly-sapropely), eluviální (váté, např. spraše), skalní podloží.

Poznámka: V některých případech lze spojit dva pojmy, např. odpadová a fekální v případě funkční výplně jímků. V případě uloženin přírodního původu je nezbytná konzultace s příslušným specialistou (geolog, pedolog).

5.13. Výplň/vrstva

Uvedeme, zda uloženina tvoří výplň výkopu, nebo se jedná o samostatnou vrstvu.

5.14. Diskuse

Uvedeme další doplňující pozorování a sdělení k interpretaci, zejména nejasnosti a sporné body.

5.15. Minimální výška povrchu

Uvádí se minimální zjištěná nadmořská výška povrchu vrstvy v rámci zkoumané plochy, sondy či sektoru. Pro lepší orientaci můžeme na zadní straně listu SJ zhotovit náčrt a přibližně vyznačit polohy, kde byla v rámci plochy, sondy či sektoru zjištěna minimální nadmořská výška povrchu vrstvy (nivelety zaznamenáváme do kresebné dokumentace).

5.16. Maximální výška povrchu

Uvedeme maximální zjištěnou nadmořskou výšku povrchu vrstvy v rámci zkoumané plochy, sondy či sektoru. Na zadní straně listu SJ můžeme zhotovit náčrt a přibližně vyznačit polohy, kde byla v rámci plochy, sondy či sektoru zjištěna maximální nadmořská výška povrchu vrstvy (nivelety zaznamenáváme do kresebné dokumentace).

Poznámka: Je-li zjištěná výška v obou případech shodná, vyplní se shodné údaje do obou polí.

5.17. Nálezy

Evidujeme prezenci/absenci nálezů ve SJ (uvádíme ano/ne). Velké koncentrace nálezů zaznamenáme v rámci polí „Převládající složka“ nebo „Příměsí“.

5.18. Vzorky

Evidujeme odběr vzorků z popisované vrstvy, které jsou určeny pro další speciální analýzy (např. půdní vzorek, dřevo, malta, kámen atd.; heslář *srov.* 4.16.).

6. Výkop

Výkop představuje plochu vytvořenou odebráním části podloží nebo nadloží hloubením nebo jinými aktivitami a procesy, které způsobují utváření zahluobenin (např. zarážením nebo zatloukáním vertikálních konstrukčních prvků - kúlové jamky, tlakem nadzemních částí konstrukcí na povrch terénu - otisky konstrukcí, komunikačními aktivitami - např. vyježděné koleje od vozů, „prošlapání“ měkkých povrchů nebo kombinací lidských aktivit a přírodních procesů - např. úvozové cesty; vodní díla - náhony, kanály atd.). Popis výkopu nezahrnuje deskripci jeho výplně (jedná se o SJ vrstva).

6.1. Rozsah odkryvu

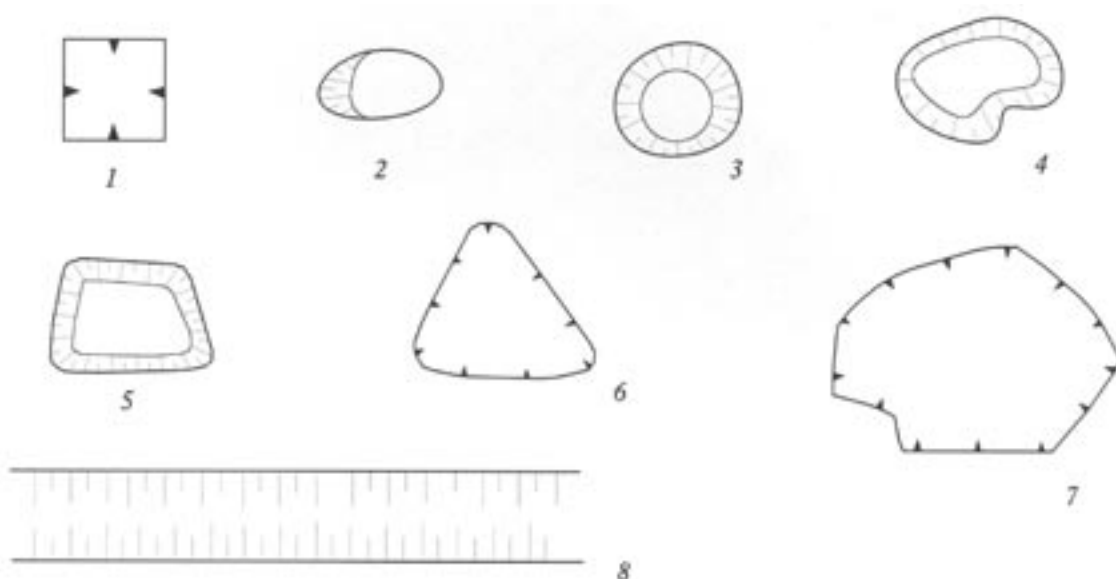
Uvedeme, zda byl výkop zkoumán „celý“, nebo se podařilo odkrýt pouze jeho „část“, případně je-li jeho celkový rozsah a dochování „neznámé“ (byl poničen před započítáním zkoumání, zasahuje mimo zkoumanou plochu atd.). Charakterizujeme tím dochování výkopu před zahájením odkryvu. „Celý“ výkop uvedeme i v případě, že postrádáme původní úroveň terénu, z níž byl výkop hlouben a chybí tedy jeho horní část (naprosto převažující způsob dochování výkopů na lokalitách skrytých mechanizací a zkoumaných od úrovně podloží).

6.2. Půdorys horní hrany, půdorys dna

Popisujeme tvar vymezený horní hranou výkopu (půdorys okraje) a půdorys vymezený dolní hranou výkopu (půdorys dna). Při popisu výkopů jednoduchých půdorysů využíváme základních geometrických tvarů (viz heslář) nebo tvar označíme jako „nepravidelný“ (pro upřesnění popisu využijeme pole „Jiná pozorování/další popis“). Výkopy, jejichž delší osa v horizontální rovině mnohonásobně přesahuje osu kratší, nazýváme „lineární“ (např. žlaby, příkopy, základové výkopy atd.). U této kategorie uvádíme v poli „Jiná pozorování/další popis“, zda jsou okraje výkopu paralelní, pravidelné nebo nepravidelné. V případě, že výkop nemá tvar zcela odpovídající geometrické předloze, určíme míru odchylky termínem „téměř“. U výkopů komplikovaných půdorysů (např. komplexy propojených jam) označíme půdorys jako „složitý“ a popis upřesníme v poli „Jiná pozorování/další popis“. K detailnímu zachycení půdorysu slouží kresebná dokumentace a fotodokumentace.

Heslář jednoduchých půdorysů: kruhový, půlkruhový, oválný, čtvercový, obdélný, trojúhelníkový, lichoběžný, polygonální, ledvinovitý, nepravidelný

Obr. 3. Hlavní typy půdorysů

6.3. Orientace

Popíšeme orientaci delší osy výkopu podle světových stran (např. S–J nebo SV–JZ). Pokud výkop delší osu postrádá (např. čtvercový nebo kruhový půdorys), vepíše se do pole „0“. Není-li orientace známa, vepíše se do pole „?“.

6.4. Rozměry

U výkopů s delší a kratší osou vyplníme vždy nejprve delší, poté kratší rozměr. U výkopů kruhového půdorysu zaznamenáme jeho průměr, u čtvercového půdorysu délku strany apod. V případě, že uvedený rozměr není dochován v úplnosti (např. porušení části výkopu), označíme hodnotu znaménkem „<“.

6.5. Maximální hloubka, minimální hloubka

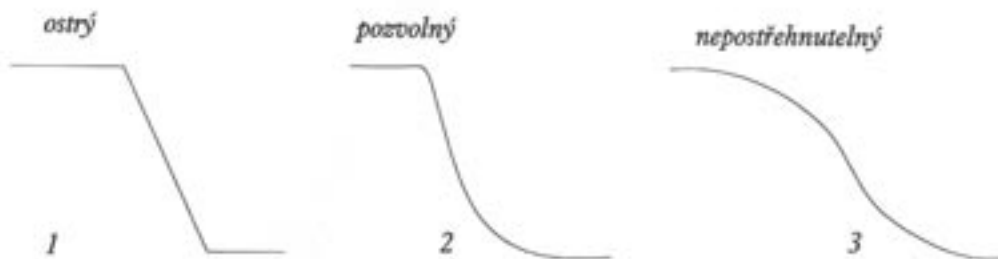
Uvedeme maximální a minimální hloubku, kterou měříme od úrovně maximální a minimální zjištěné výšky horní hrany a dna výkopu.

6.6. Původní povrch

Zaznamenáme, zda byla zjištěna (dochována) původní úroveň povrchu, ze které byl výkop hlouben („ano“, „ne“).

6.7. Horní hrana (zlom od povrchu)

Popíšeme tvar zlomu hrany výkopu (přechod) od povrchu ke stěnám. Zlom charakterizujeme podle hesláře s využitím jedné nebo více daných možností: ostrý, pozvolný, nepostřehnutelný, neznámý.

Obr. 4. Typy horní hrany

6.8. Dolní hrana (zlom ode dna)

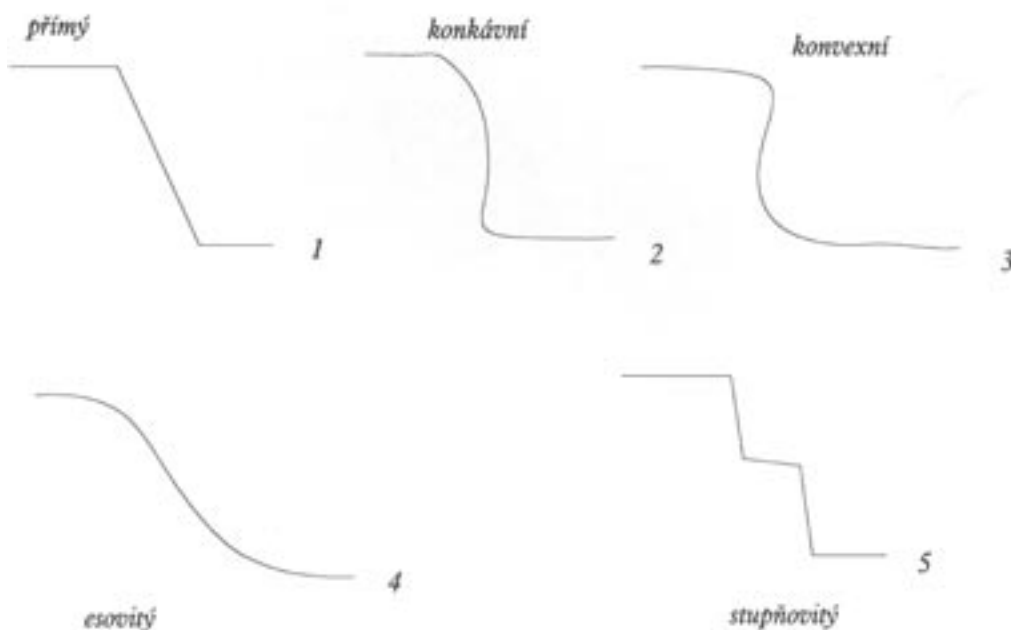
Popíšeme tvar zlomu dna výkopu (přechod) ke stěnám. Zlom charakterizujeme podle hesláře s využitím jedné nebo více daných možností: ostrý, pozvolný, nepostřehnutelný, neznámý.

6.9. Stěny

U stěn výkopu popisujeme tři vlastnosti: „povrch“, „tvar“ a „sklon“.

Povrch stěn může být rovný (hladký), pak jej označíme jako „pravidelný“, nebo je povrch výrazně nerovný a označíme jej jako „nepravidelný“.

U tvaru stěn volíme z těchto možností: „přímé“, „konkávní“, „konvexní“, „stupňovité“, „esovitě“ (kombinace konkávního a konvexního tvaru) nebo „jiné“. U složitějšího tvaru stěn musíme doplnit popis v poli „Jiná pozorování/další popis“.

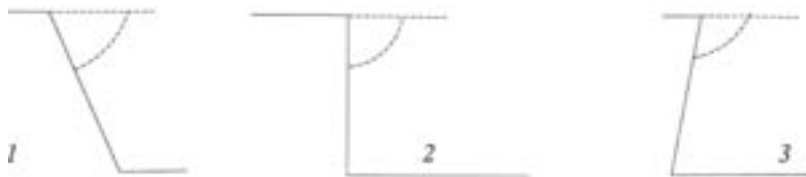
Obr.5. Tvar stěny

Sklon stěn vyjadřuje úhel, který svírá rovina kolmá na rovinu povrchu, ze kterého je výkop hlouben, s přímkou vedenou ve směru sklonu stěny ve zvoleném bodě. Ze dvou možných úhlů jde o ten, který je blíže vnitřku výkopu (graficky se zachytí na dokumentovaném řezu). Podle tohoto úhlu členíme sklon stěn do kategorií: „svislé“ (stěna s povrchem svírá pravý úhel, „šikmé“ (stěna s povrchem svírá ostrý úhel) a „podloubené“ (stěna s povrchem svírá tupý úhel).

Sklon stěn výkopu můžeme upřesnit změřením úhlu, který svírá stěna výkopu s rovinou vedenou povrchem terénu, ze kterého byl výkop hlouben a uvést jej ve stupních.

Heslář sklonu podle intervalů:

- mírný (0° – 15°)
- prudký (15° – 45°)

Obr. 6. Sklon stěny

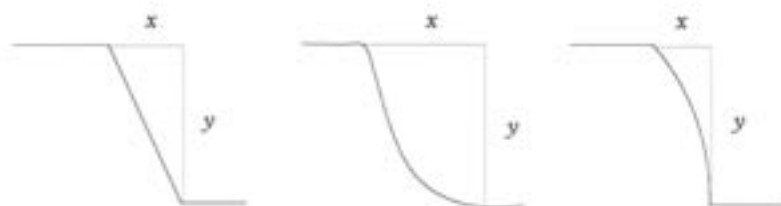
- strmý ($> 45^{\circ}$)

Příklad zápisu:

stěny nepravidelné stupňovité šikmé / 70 – 80°

stěny pravidelné konvexní svislé / 90°

stěny pravidelné konkávní podhloubené / 110°

Obr. 7. Sklon stěny vyjádřený poměrem hodnot x,y

6.10. Dno

Popisujeme tři vlastnosti dna: „povrch“, „tvar“ a „sklon“.

Povrch dna výkopu můžeme určit jako „pravidelný“ (povrch je rovný) nebo „nepravidelný“ (povrch je výrazně nerovný).

Tvar dna stanovíme pomocí následujících termínů: „ploché“, „konkávní“, „konvexní“, „stupňovité“, „jiné“. Protínají-li se stěny výkopu v bodě, zapíšeme „bod“; protínají-li se v linii, zapíšeme „linie“.

Dále popisujeme sklon dna. Určujeme, zda je dno „vodorovné“ nebo je sklon „mírný“ ($< 15^{\circ}$) či „prudký“ ($> 15^{\circ}$). Dále zjistíme směr sklonu podle světových stran (např. od S k J). Pro upřesnění lze změřit úhel sklonu (vnější úhel mezi horizontální osou výkopu a rovinou dna).

Příklad zápisu:

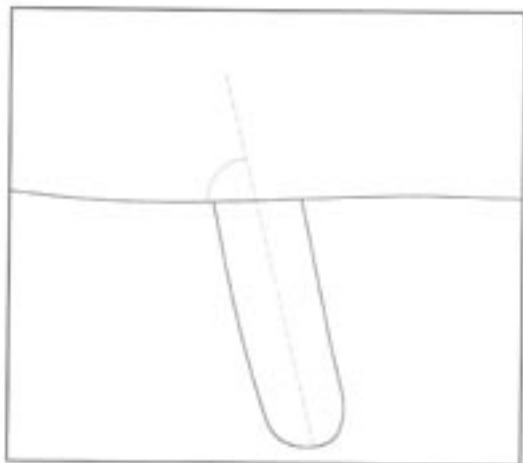
Dno hladké ploché / mírně skloněné k JZ

TVARY DŇA

Obr. 8. Tvar dna

Obr. 9. Úhel osy výkopu

6.11. Úhel

V případě, že je osa výkopu (např. u kúlové jámy) odkloněna od vertikály, uvede se hodnota ostrého úhlu sevřeného osou výkopu a vodorovnou rovinou.

6.12. Výplň

Uvedeme čísla stratigrafických jednotek tvořících výplň výkopu.

6.13. Jiná pozorování/další popis

V tomto poli můžeme rozšířit a doplnit popis výkopu (např. specifické porušení výkopu).

Příklad zápisu:

Podhloubení stěn stejnoměrné, na S porušeno sesuvem. V J části dna výrazná prohlubeň o rozměrech $0,5 \times 0,4$ m a hl. $0,2$ m. Při Z stěně ve dně kúlová jamka 01004. J stěna porušena zdí 01006.

6.14. Metoda odkryvu

Popíšeme metodu odkryvu výkopu – způsob vybírání výplně a dokumentace, která podmiňuje přesnost popisu výkopu.

Hlavní možnosti:

1. Vybírání výplně celého výkopu (zejm. u drobných kúlových jamek)
2. Vybírání výplně po částech s průběžnou dokumentací řezů (např. rozdělení výkopu na poloviny s postupným odkryvem, členění na čtvrtiny a vybírání protilehlých částí, ponechání jednoho nebo více kontrolních bloků apod.)
3. Položení sondy obdélného půdorysu přes střední část výkopu přesahující jeho horní hranu

6.15. Interpretace

Interpretace výkopu podle hesláře.

Heslář:

Sídlištní jáma

Kúlové a sloupové jámy a jamky, dutina po sloupu

Výkop jímký, studny, výkop pro základové zdivo, základový žlab, výkop zahloubené stavby

Výkop pro zahloubené výrobního zařízení (např. pec, vyhřívačka)

Příkop, žlab

6.16. Diskuse

Uvedeme další doplňující pozorování a sdělení k interpretaci, zejména nejasnosti a sporné body.

7. Styková plocha

Styková plocha je méně běžným druhem stratigrafické jednotky, která umožňuje dokumentovat a stratigraficky zařadit specifické plochy, např. povrchy aktivit nebo stavební spáry ve zděných konstrukcích. Styková plocha představuje povrch, který existoval v určitém časovém období.

Příklady

- 1) Ve zkoumaném souvrství je zjištěna vrstva s tvrdým, ušlapaným povrchem. Ten indikuje zastavení nárůstu terénu a užívání plochy jiným způsobem, např. jako komunikační zóny. Jedná se o situaci, kterou zaznamenáme prostřednictvím SJ styková plocha.
- 2) Odkryjeme otisk dlažby, zatímco vlastní dlažba se nedochovala. Tento povrch (negativ) zůstává jediným dokladem určité aktivity.

7.1. Stratigrafické jednotky tvořící povrch

Uvedeme stratigrafické jednotky, jejichž povrch tvoří popisovanou stykovou plochu.

7.2. Popis

Popíšeme, čím se tato specifická stratigrafická jednotka projevuje, zejména nápadné vlastnosti, které ji indikují (ušlapaný povrch, otisk apod.). Charakterizujeme vlastní stykovou plochu, ne stratigrafické jednotky ležící pod ní.

7.3. Spodní hranice

Popisuje stejně jako u vrstvy (*srov. 5.8.*).

7.4. Komentář:

V tomto poli vysvětlíme důvody zaznamenání stykové plochy do formuláře.

7.5. Interpretace, diskuse

Podáme interpretaci s využitím hesláře.

Heslář:

Povrch cesty, komunikace (komunikační úrovně v exteriéru), dlažba, ohniště, topeniště pece, podlahy (komunikační úrovně v interiéru).

V diskusi uvedeme další doplňující pozorování a sdělení k interpretaci, zejména nejasnosti a sporné body.

7.6. Minimální nadmožská výška povrchu, maximální nadmožská výška povrchu

Uvedeme minimální a maximální zjištěnou nadmožskou výšku povrchu stykové plochy (obdobně jako u vrstvy).

Poznámka: Je-li zjištěná výška v obou případech shodná, vyplň shodné údaje do obou polí.

7.7. Nálezy

Evidujeme prezenci/absenci nálezů („ano“, „ne“) spočívajících na stykové ploše před uložením nasedajících mladší stratigrafické jednotky.

8. Konstrukce

Konstrukce je specifickou uloženinou a představuje konstrukčně a prostorově vymežitelnou samostatnou část stavebního prostředí (např. zeď, stěna, klenba, kůl, sloup, pilíř, plášť pece, zděný kamnový sokl, podlaha, dlažba) dochovanou kompletně nebo zčásti v primární podobě a umístění.

Např. několik stěn (zdí) můžeme považovat za jednu konstrukci tehdy, jsou-li jednoznačně provázány a představují-li jednu stavební (statigrafickou) fázi. Naopak druhotně vloženou plombu do zdi musíme považovat za samostatnou konstrukci. Základové výkopy pro konstrukce popisujeme v rámci stratigrafické jednotky výkop. Destruovanou konstrukci, jejíž jednotlivé prvky již nejsou v původním uložení, je třeba popisovat jako vrstvu.

8.1. Kategorie

Určíme, zda je konstrukce „zděná“ (konstrukce stavěné z trvanlivých konstrukčních prvků technikou zdění), „dřevěná“ (konstrukce s dřevěnými nosnými prvky) nebo „hliněná“ (konstrukce, jejichž nosné články byly výlučně z nepálené hlíny).

8.2. Dochování konstrukce

8.2.1. V ploše

Zatržením pole „ano“ nebo „ne“ určíme, zda se konstrukce dochovala nebo nedochovala v úplnosti v ploše (v celé délce a šířce). V případě, kdy se konstrukce dochovala pouze zčásti, uvedeme odhadem v procentech její rozsah.

8.2.2. V prostoru

Zatržením pole „ano“ nebo „ne“ určíme, zda se konstrukce dochovala nebo nedochovala v úplnosti v prostoru (v celé délce, šířce a výšce). V případě, kdy se konstrukce dochovala pouze zčásti, uvedeme odhadem v procentech její rozsah.

8.3. Rozměry

Uvedeme rozměry celé nebo dochované části konstrukce v příslušných polích. V případě, že se jedná o neúplný rozměr (nedochování části konstrukce), vepíšeme před hodnotu znak „>“. Pokud jedna z hodnot není měřena, uvedeme hodnotu „0“.

Délku, šířku a výšku v minimálních a maximálních hodnotách určujeme u všech druhů konstrukcí; u konstrukcí kruhového půdorysu uvádíme průměr a výšku. Sílu uvádíme v takovém případě, že délka a šířka určuje celkové rozměry stavební konstrukce zejména nepravidelného půdorysu a síla pak stanoví tloušťku vlastní konstrukce.

Průměr stanovíme u konstrukcí kruhového půdorysu. Úhel určujeme u konstrukce, která se odchyluje od vertikální roviny. Jedná se o úhel mezi vertikálou a skutečným průběhem konstrukce (např. vykloněná stěna, zeď, kůl atd.).

Plochu a objem konstrukce vypočítáme ve specifických případech, kdy je takováto informace relevantní ve smyslu otázek řešených výzkumem (např. zjištění zastavěné plochy v sídlištních areálech, zjištění kubatury zdiva při studiu technologií, možností transportu atd.). Výrazně kolísající rozměry se uvedou v poli „Jiná pozorování/další popis“, přičemž lze jednotlivé odlišné části označit zvláštním indexem, např. 01001a, 01001b případně formou uvedenou v poznámce v prvním odstavci a jejich rozměry zde uvést zvlášť.

Příklad zápisu:

Pec nepravidelně oválného půdorysu vymezená hliněným pláštěm o celkových rozměrech 0,8 x 0,4 m, síla pláště činí 0,15 m; omítka nebo mazanice omazá vertikální konstrukce

8.4. Orientace

Určíme orientaci delší osy konstrukce v ploše. V případě konstrukce tvořené dvěma nebo více různě orientovanými částmi (např. fragment pravouhelného zdiva), je třeba uvést zvlášť orientaci jednotlivých částí označených indexem (k zápisu orientace u více částí jedné konstrukce slouží několik polí v databázi).

Příklad zápisu:

Jednoduchá lineární konstrukce: orientace SZ–JV

Pravouhlé zdivo (část nároží stavby): orientace 01001a: J–S; 01001b: S–V

8.5. Povrch, základy

Uvedeme minimální a maximální niveletu povrchu konstrukce a základu (základové spáry, tj. styčné roviny mezi konstrukcí a statigrafickou jednotkou, na níž nasedá).

8.6. Materiál

8.6.1. Dochování materiálu

Uvedeme, zda je stavební materiál dochován v primární nebo transformované podobě zatržením pole „dochován“ nebo „transformován“. V tomto poli určujeme, jestli se stavební materiál zachoval v původní podobě (např. dřevo, hlína) nebo zda se v důsledku archeologických transformací změnil. Např. dřevěná konstrukce podlela požáru a její současnou podobu představují zuhelnatělé reliktové stěny; hliněná konstrukce prošla žářem a uchovala se v podobě silně vypálené hmoty.

8.6.2. Současný stav

V případě transformace původního materiálu zaznamenáme, jakou podobu měl materiál stavební konstrukce v době odkryvu.

8.6.3. Druh a zastoupení materiálu

Určíme druh materiálu podle hesláře a odhadem v procentech uvedeme jeho zastoupení. V případě rozdílného druhu a zastoupení materiálu v jednotlivých částech téže stavební konstrukce popisujeme tyto části označené indexem zvlášť.

Heslář druhů materiálu:

beton, dřevo, hlína, jíl, kámen, mazanice (směs hlíny, plev a případně dalších organických neplastických složek), malta, pálená hlína (myslí se stavební prvky z vypálené hlíny, případně výmazky pecí)

Příklad zápisu:

kamenná zeď: kámen / 100 %

hrázděná stěna s poli vyplněnými cihlami: – dřevě / 20 %, vypálená hlína / 80 %

8.7. Konstruktivní prvky

Konstruktivní prvek je základní skladební součást konstrukce. Není-li totožný s celou konstrukcí, nepovažuje se za samostatnou stratigrafickou jednotku. Pokud je dřevěná konstrukce tvořena více stavebními prvky, případně vyžaduje-li podrobnější stratifikaci a identifikaci jednotlivých prvků, použijeme pro doplnění formulář „stavební prvek“.

8.7.1. Druh a zastoupení/počet stavebních prvků

Podle hesláře určíme druh prvků a určíme odhadem jejich zastoupení procentech nebo počet (u počítatelných). V případě více druhů konstruktivních prvků v rámci jedné konstrukce popisujeme tyto zvlášť do dalších polí. K podrobnějšímu popisu jednotlivých prvků slouží formulář stavební prvek.

Heslář druhů prvků:

Dřevo:

fošna (síla > 4 cm) kuláč (průměr > 8 cm), lať, prkno (síla < 4 cm), tyč (průměr 3–7,9 cm), prut (průměr < 2,9 cm), půlkuláč, štíp (část kulatiny v řezu menší než půlkuláč), trám (hraněný prvek).

Kůl – používáme pro svislý dřevěný prvek kruhovitěho či hraněného průřezu, ve spodní části zpravidla zahrocený, který byl zarážěn (zatloukán). Sloup – vertikální prvek, který se usazuje do předem vyhloubené jámy a na rozdíl od kůlu je obvykle opatřen rovně (konvexně) ukončenou spodní částí. Sloupek – svislý prvek usazený (začepovaný) do vodorovného prahu.

Pro svislé prvky, které dosahují menšího průměru než kuláč, používáme termíny kolík, tyč, nebo prut. Kolík může být také krátký spojovací článek dvou konstruktivních prvků, např. dvou trámů. Výplet – vodorovný nebo svislý výplet z prutů.

Kámen:

architektonický článek, blok, hrubě otesaný lomový kámen (přibližně pravouhlý, nepravidelné hrany), kvádr/kvádr (pravoúhlý s ostrými hranami), lomový kámen, valoun

Nepálená hlína:

válek (hlína s řezankou a plevami se hrubě formuje do tvaru bochníku nebo válečku), vepřovice (cihla z nepálené hlíny)

Pálená hlína:

dlaždice, cihla, prejš, taška, tvarovka (specificky tvarovaná cihla)

8.7.2. Velikost konstruktivních prvků

Určíme velikost všech zastoupených druhů konstruktivních prvků a uvedeme ji do příslušných polí, provázaných s poli „Druh a zastoupení“, „Počet“. Je-li konstrukce tvořena více druhy konstruktivních prvků, uvádíme rozměry u každé z nich zvlášť. Totéž platí, lze-li jeden nebo více druhů rozdělit do několika velikostních kategorií, která pak označujeme velkými písmeny.

Velikost X – Y: min. – max. velikost prvků (např. u lomového kamene)

Velikost X x Y x Z: velikost stavebních prvků tvaru kvádrů nebo krychle (např. trámy, kamenné kvádry, cihly, dlaždice)

Odlíšnosti v jednotlivých hodnotách možno vyjádřit intervalem (X - X' x Y - Y' x Z - Z'). Pro záznam velikosti zejména lomového kamene slouží následující heslář:

- malé zlomky: 0,02–0,06

- střední zlomky: 0,06–0,12

- velké zlomky: 0,12–0,20

- velmi velké zlomky > 0,20

Délka min., Délka max.: délka stavebních prvků (např. kuláčů, trámů)

Průměr: průměr prvků kruhového profilu (kuláčů)

Prvky dřevěné

kolík

půlkuláč

lať

fošna

deska

štíp

trám

tyč

prut

Prvky z nepálené hlíny

válek

Prvky z pálené hlíny

cihla

tvarovka

dlaždice

Obr. 10. Heslář prvků

Velikost X x Y: velikost prvků čtvercového nebo obdélného profilu. Odlišnosti v jednotlivých hodnotách možno vyjádřit intervalem ($X - X' \times Y - Y'$)

Příklad zápisu:

Cihly A / 5 x 12,5 x 24cm, B / 9 x 12 x 26 cm

Střední zlomky lomového kamene mírně, velké zlomky 20–50 cm (70%), velké zlomky nad 50 cm mírně

8.7.3. Stavební hmota

Popíšeme hmotu, která tvoří konstrukci stejně, jako u vrstvy; např. hliněné stěny (nabíjená a nakládaná konstrukce), hliněné pecní pláště (bez vnitřní konstrukce), mazanice omazy, omítky (popis omítek a omazů). U mazanice pozorujeme v důsledku požárového zániku konstrukce stopy vypálení. V takovém případě popisujeme též stupeň vypálení: slabý (mazanice se snadno láme), střední (láme se obtížněji), silný (mazanice prošla silným žářem, hmota je pevná), 4 - extrémně silný výpal (povrch může být místy slynutý, natavené neplastické složky).

Příklad zápisu:

Světle hnědočervená tuhá jílovitá hlína, četné otisky plev a slámy

Okrová vápenato-písčítá ostrá malta

8.8. Typ konstrukce

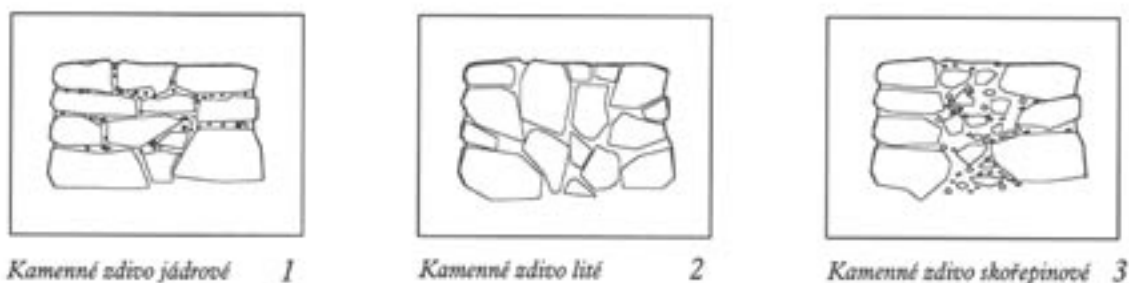
8.8.1. Dřevěná konstrukce

Drážková, kúlová/sloupová, rámová, roubená

8.8.2. Zděné konstrukce kamenné

Uurčíme, zda zeď je litá, jádrová nebo skořepinová. Dále upřesníme charakter zdiva podle druhu použitého materiálu.

Obr. 13. Zděné kamenné konstrukce

Litá zeď je konstruována nasypáním prvků nebo jejich zlomků do pažení nebo základového výkopu a proléváním maltou. Typické pro základová zdiva je nápadně vyhrězlá malta a v případě zdění do výkopu nerovný líc.

Jádrové (celistvé) zdivo se nevyznačuje velkým rozdílem mezi prvky při obvodu a v jádru zdi.

Skořepinová zeď sestává z dvou obvodových plent, jádro bývá lité.

Kvádříkové zdivo: z pravidelných kvádříků, krychlových či hranolových (jednou z variant je rustika; líc zdiva tvoří kvádry s nerovným lícem - bosáž)

Lomové zdivo: z lomového (lámaného nebo sbíraného) kamene

Valounové zdivo: ze sbíraných valounů, kladené jako lomové s větším podílem pojiva

Příklad zápisu:

Kamenné jádrové zdivo, lomové

8.8.3. Zděná konstrukce cihlová

Uurčíme, zda zeď je jádrová, litá nebo skořepinová (viz 8.8.2.). Jádrová zeď je skládaná v celém průřezu stejnorodým způsobem.

Příklad zápisu:

Cihlové, jádrové zdivo

8.8.4. Zděná konstrukce smíšená

Zdivo stavěné z kamene i cihel (případně dalších konstrukčních prvků z pálené hlíny) kombinuje techniky zdění z cihel a kamene.

Uurčíme, zda je zeď litá, jádrová nebo skořepinová (srov. 8.7.2.).

Příklad zápisu:

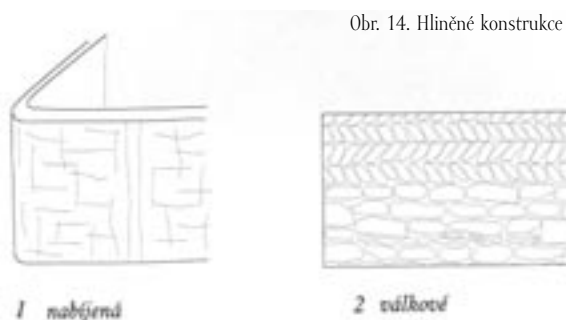
Smíšené jádrové zdivo

8.8.5. Hliněná konstrukce

Nabíjená konstrukce: hlína smíšená s plevami a slámou se pěchuje do dřevěného bednění, které se posouvá do požadované výšky stěny. Otisky bednění mohou být patrné na líci stěny. Okenní a dveřní otvory se formují dodatečně, zpravidla vysekáváním.

Nakládaná konstrukce: z hlíny s plevami a slámou se formuje hrubá stěna, která se po vyschnutí a vyzrání upravuje osekáváním

Válková konstrukce: stěny se staví z hliněných válků, často klasové vazby v líci (obr. 14:2).

Obr. 14. Hliněné konstrukce

8.8.6. Omítka/omaz

Omítka nebo omaz pokrývá povrch vnitřní a/nebo vnější strany zdi a stěn. Omítka je tvořena maltou nebo je svým složením maltě blízká. Nahazuje se na zděné, ale také dřevěné konstrukce. Omaz je tvořen mazaníci, která pokrývá dřevěné stěny (někdy k uchycení slouží dřevěné kolíčky zatloukané do kuláčů či trámů) nebo povalový strop (omaz horizontálně kladených kuláčů tvořících strop z vrchní strany). K omazům jako samostatné stratigrafické jednotce neřadíme mazanícové výmazy vyplňující spáry mezi dřevěnými konstrukčními prvky (např. mezi trámy nebo kuláči roubené konstrukce).

8.9. Konstrukční detaily

Uvedeme a stručně popíšeme konstrukční detaily (např. okenní, dveřní otvory, niky, kapsy po trámech ve zdivu, architektonické články atd.). K podrobnějšímu popisu architektonických článků slouží formulář „stavební prvek“.

Příklad zápisu:

V J části patrná spodní část okenního otvoru – prostý výřez mezi 5. a 6. kuláčem o šířce 0,45 m.

8.10. Líc (zděné konstrukce)

Lícem se rozumí vnější nebo vnitřní svislá plocha zdi. Uvedeme, zda je zděná konstrukce lícovaná, přičemž líc může být jednostranný nebo oboustranný. Uvedeme, zda se jedná o líc vyrovnaný, (kameny v rovině, čistě lícovány), hrubě formovaný (dílní nepravidelnosti) či zcela nepravidelný líc s vystupujícími částmi užitých prvků.

8.11. Povrch

8.11.1. Dřevěné konstrukce

Uvedeme povrchové opracování, eventuálně přítomnost kůry, značek a stopy nástrojů. Doporučujeme podrobněji popsat na formuláři „stavební prvek“.

8.11.2. Omítky (omazy) dřevěných stěn, hliněné stěny

Specifikace povrchu

- hlína/mazanice - hrubý povrch (mazanícový nebo hliněný povrch konstrukce neupraven), hrubě hlazený povrch, jemně hlazený povrch
- malta - povrch jemný, v ploše nerovný (vyhlazení lžící), povrch mírně hrubý, v ploše rovný (utažení prknem), povrch jemný (omítka opatřena štukem)
- povrchová úprava nátěrem, zpravidla vápenné substance; je-li to možné, určíme počet vrstev, zejména v případě zjištění malby je nutné posouzení specialistou

8.12. Základová spára

Uvedeme hloubku základové spáry od úrovně terénu, z něhož byly hloubeny základy. Není-li původní hloubka dochována, označíme hodnotu „n“ (nedochována). Dále popíšeme sklon základové spáry.

8.13. Spojovací materiál

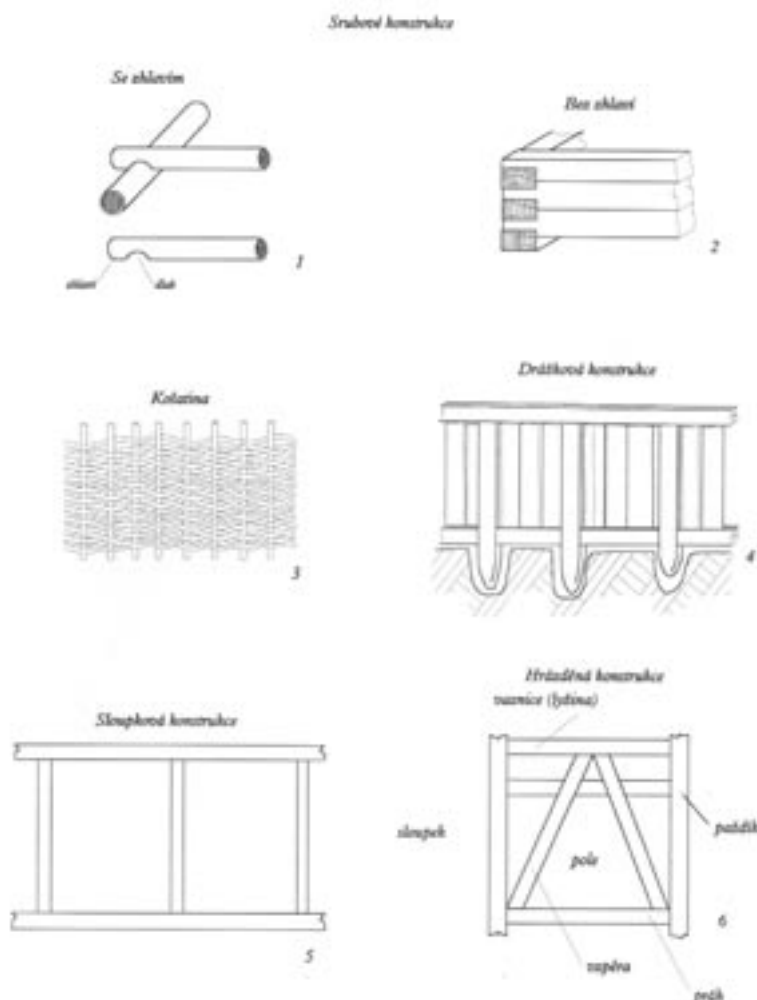
Hmota pojící konstrukční prvky u zděných konstrukcí.

Malta:

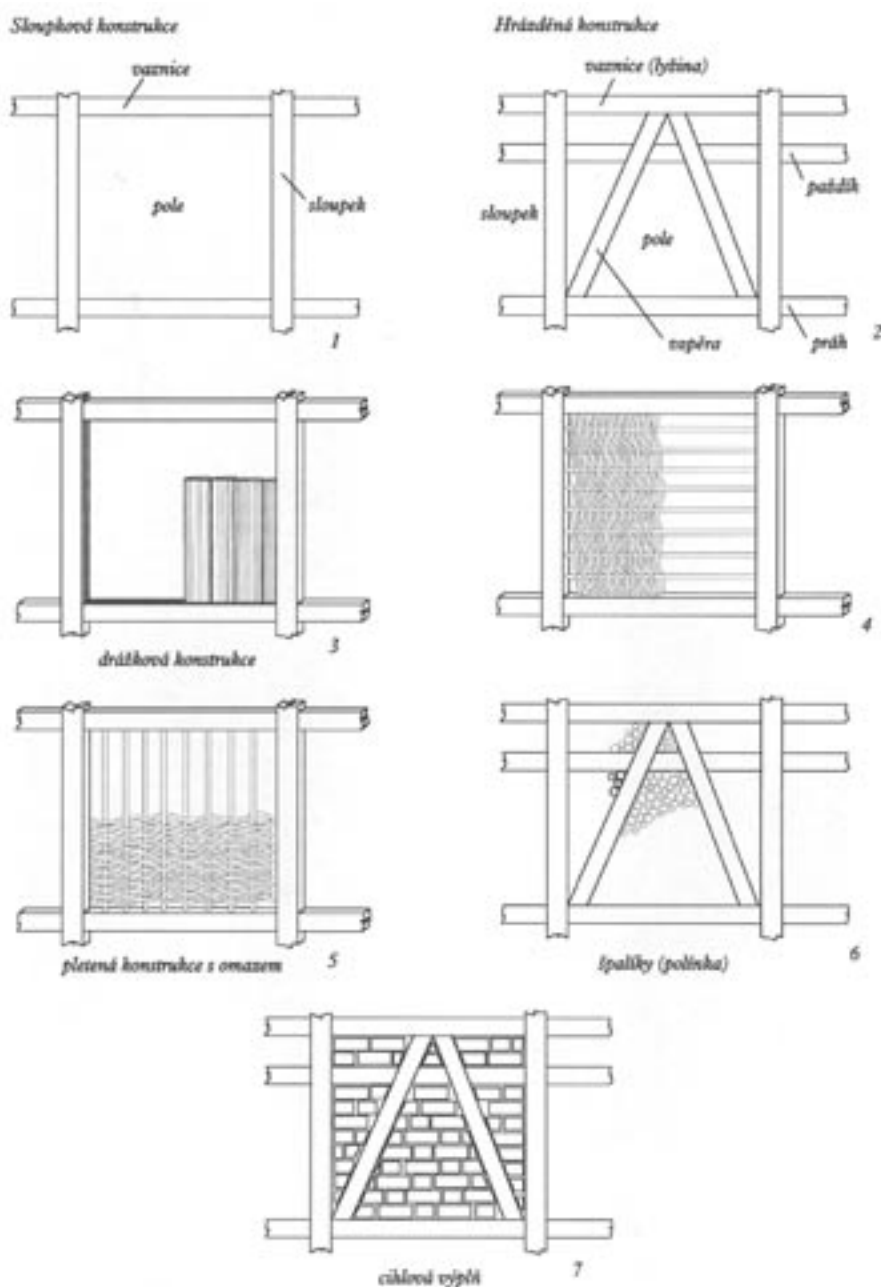
tvořená směs tzv. pojiva a plniva. Pojivo může představovat hlína/jíl, vápno či vápnito – hlinitá/hlinito – vápnitá směs (podle převládající složky). Plnivo tvoří písek nebo horninová drť. Zrnitost plniva členíme do 3 kategorií: hrubá (nejčastější velikost zrn > 6 mm), ostrá (zrna o velikosti 0,5–2 mm), jemná (zrna do 0,5 mm).

Malta může obsahovat příměsi, jimiž jsou drobné zlomky vypálené mazanice, cihel, nevyhašeného vápna (oxid vápenatý), keramických střepů, kostí, uhlíků, ulit apod. Zde uvedeme velikostní rozpětí viditelných fragmentů příměsí. Fragmenty větší než 20 mm nepovažujeme za součást malty, nýbrž jiných stavebních materiálů. Vzhledem k značné nepřesnosti makroskopických pozorování neurčujeme procentuální zastoupení jednotlivých složek, lze však zdůraznit např. mimořádně velký podíl některé příměsi (obdobně jako u vrstev). Uvedeme též přítomnost a velikost dutin.

Obr. 11. Typy dřevěných konstrukcí

Obr. 12.
Konstrukce výplně
opolí hrázděné
(sloupkové, rámové)
konstrukce.

Malta popisujeme uvedením:

1) barvy (popis shodně jako u jiných), 2) pojiva, 3) plniva, 4) zrnitosti plniva, 5) příměsí. Uvádíme též stupeň pevnosti malty:
- konzistentní (bez užití nástroje takřka nelze rukou odlomit zlomek) zčásti konzistentní, tj. vlivem navětrání lze z povrchu odlomit dílčí fragmenty)

- nekonzistentní (samovolně se rozpadá na menší části až drť)

Příklad zápisu:

Šedo – bílá vápnito – písčité hrubá malta

Okrová vápnito – hlinitopísčité ostrá malta

Okrová vápnito – písčité ostrá malta, drobné oblázky 1–6 mm, drobné zlomky nevyhašeného vápna 1–3 mm

Hlína/jíl/písek:

pojivo tvořené hlínou nebo jílem s příměsí písku (příp. jílovitou hlínou, hlinitým jílem, jílovitou písčitou hlínou atd.) popisuje se stejným způsobem jako vrstvu.

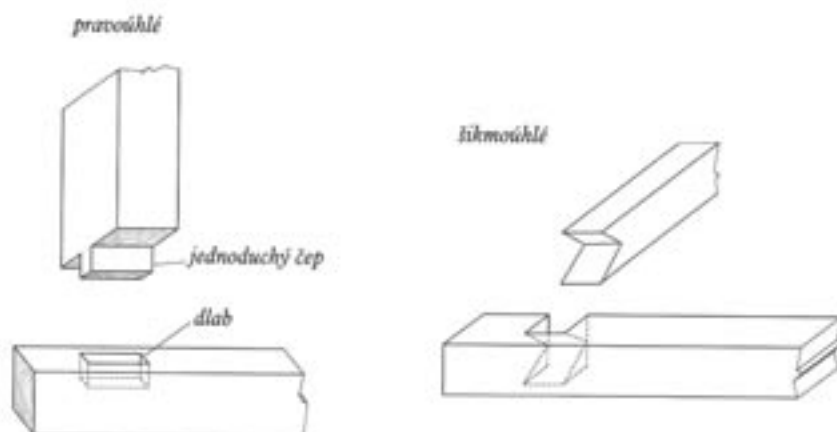
8.14. Vazba prvků

8.14.1. Dřevěná konstrukce

Vazbou prvků rozumíme techniku spojení dvou a více prvků dřevěných konstrukcí (zpravidla typická pro jednotlivé druhy konstrukcí).

Čepování: spojení dvou a více konstrukčních prvků čepem. Čepování pravoúhlé spojuje navzájem kolmé prvky, čepování šikmoúhlé zahrnuje spojení prvků pod jiným úhlem než 90°. Typy pravoúhlých čepů: jednostranně odsazený, oboustranně odsazený, úplný, kvadratický, kónický. Typy šikmoúhlých čepů: jednoduchý rovnočelný, rovnočelné zapuštění, šikmočelné zapuštění.

Čepování

Drážka: a) horizontální - vodorovně kladené kuláče, trámy, prkna aj. prvky opatřené na koncích tzv. perem (ztesání do užších hranolů) zasunuty do drážky ve vertikálních sloupcích; b) vertikální - přitesané konce svislých prvků výplně stěny jsou zasazeny do drážek v prahu (spodní) a ližiny (horní trám nebo kuláč).

Kampování: neúplné přelátování - trám opatřený kampem zasazen do dlabu shodné délky v druhém trámu; druhy kampů: jednostranný, oboustranný, rybinový, křížový.

Plátování: podélné spojení dvou konstrukčních prvků v jedné rovině plátem - přitesaný/seříznutý konec jednoho konstrukčního prvku zasazen do tvarově shodného výřezu v druhém prvku; typy plátů: rovný rovnočelný, rovný šikmočelný, rovný stoupající, plát s ozubem, plát na rybinu.

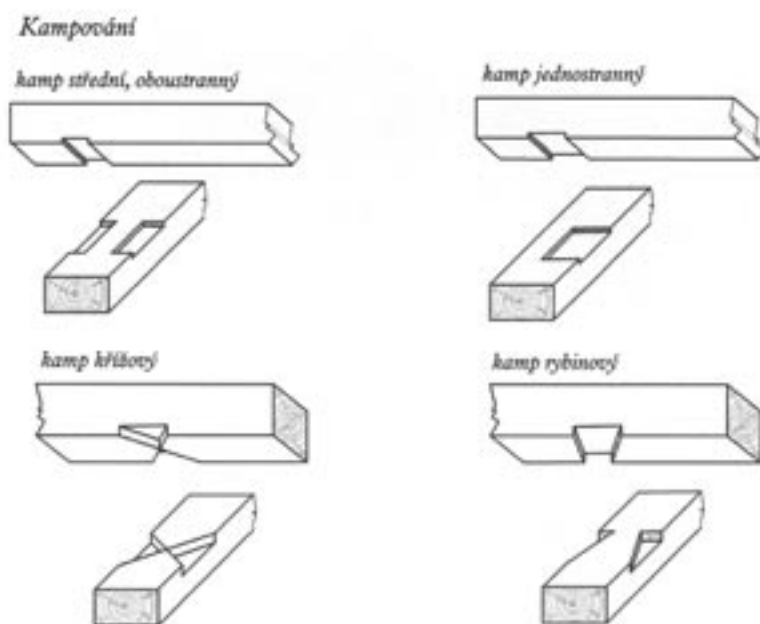
Pletení: a) horizontální výplet - kostra tvořená vertikálními kůly (sloupy) vypletena proutím nebo větvemi horizontálně; b) vertikální výplet – kostru výpletu tvoří vodorovné prvky zasazené do svislých kůlů, sloupů nebo sloupků, svislý výplet, c) šikmý výplet - nosné prvky směřují šikmo vůči vodorovné rovině.

Přelátování: kolmé spojení dřevěných konstrukčních prvků (kuláčů, trámů aj. zejména u roubené konstrukce). Rozlišujeme a) se zhlavím, b) bez zhlaví; hlavní druhy přelátování: rovné částečné, plné jednostranné rybinové, částečné na oboustrannou rybinu.

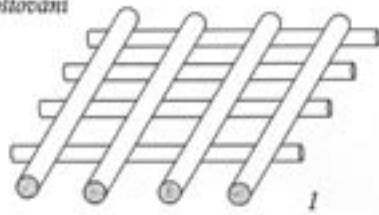
Roštování: spojení 2 konstrukčních prvků (kuláčů, trámů) přelazením přes sebe.

Sraz: spojení 2 horizontálních prvků (kuláčů nebo trámů) dotykem styčných ploch: sraz rovný, sraz šikmočelný, případně zajištěný plátováním.

Obr.16. Kampování

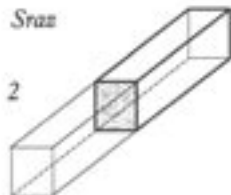
Roštování

Obr. 17. Roštování, sraz, plátování

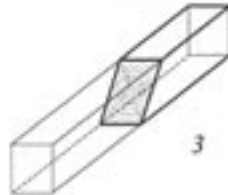
Sraz

2

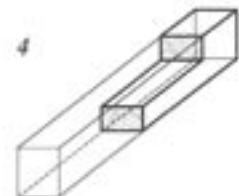
sraz rovný

3

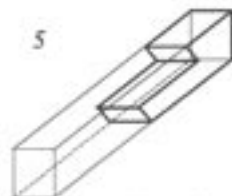
sraz šikmý

4

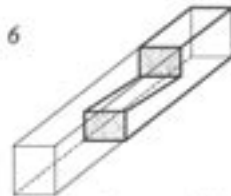
plát rovný, rovnočelný

5

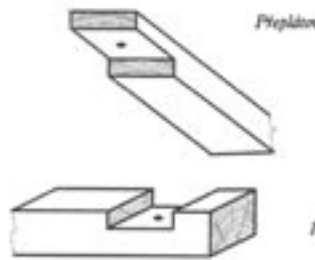
plát rovný, šikmočelný

6

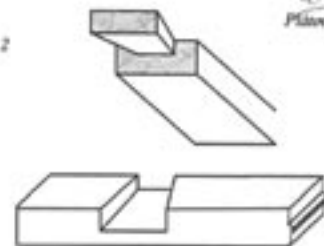

plát rovný, stoupající

Přelátování

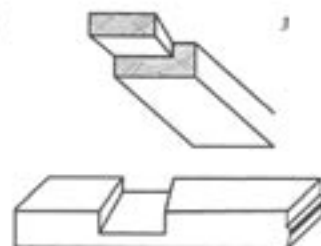
2

celá rybnina

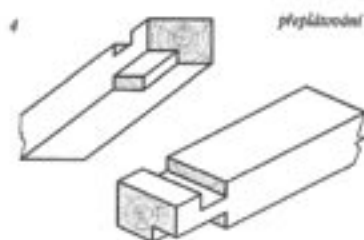
Přelátování na rybninu

3

poloviční rybnina

4

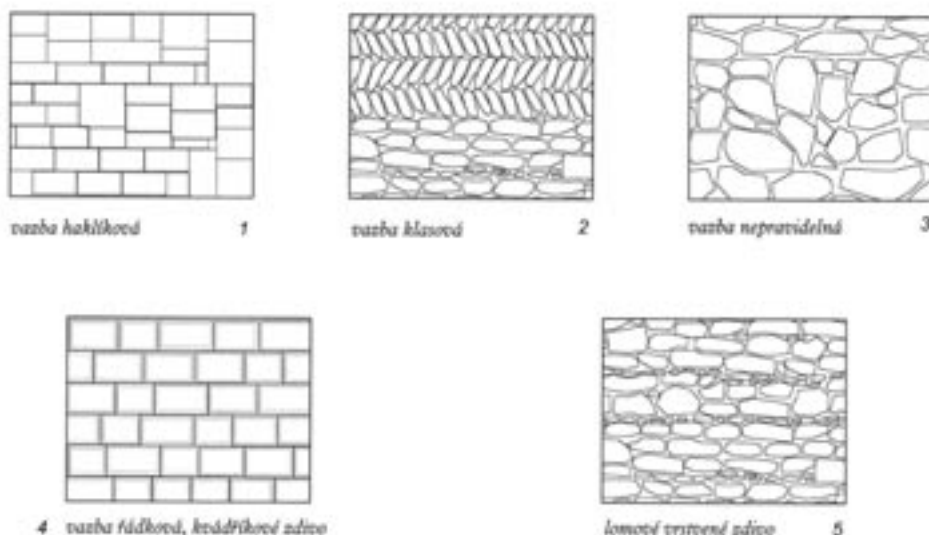
přelátování na zásek

Obr. 18. Přelátování

8.14.2. Vazba kamenného zdiva

Vazby členíme podle skladby kamene v líci zdiva.

Obr. 19. Vazby kamenného zdiva

Haklíkové (kopákové) zdivo: zdivo sestává z vrstev různě velkých kamenných kvádrů. Jeden kvádr neprochází více než dvěma vrstvami.

Klasové zdivo (opus spicatum): podlouhlé lomové kameny jsou kladeny na kratší hranu diagonálně vedle sebe, přičemž prvky dvou sousedících vrstev spolu svírají pravý nebo ostrý úhel.

Nepravidelné zdivo: z lomového (lámaného nebo sbíraného) kamene nebo valounů se zcela nepravidelnou sítí spár. Jednou z variant je i tzv. kyklopské zdivo sestávající z velkých kamenů o velikosti obvykle nad 50 cm.

Řádkové zdivo: z kvádrů; v líci tvoří strukturu zcela pravidelných řádků, vazba je pravidelná jen v případě stejné velikosti prvků.

Vrstvené zdivo: lomové nebo sbírané zdivo kladené ve vrstvách, jejichž dolní část se zdila z větších lomových kamenů, horní z menších, které celou vrstvu nahoře upravily do roviny, sloužící jako základ pro další pás. Je třeba uvést výšku vrstvy v poli „Jiná pozorování/další popis“.

Obr. 20. Vazba cihelného zdiva

8.14.3. Vazby cihlového zdiva

Zdění z cihel (pálených i nepálených) využívá celou řadu konstrukčních technik, podmíněných skladbou tzv. běhounů (cihly kladené shodně s podélnou osou zdi) a vazáků (cihly kladené kolmo na podélnou osu zdi).

Anglická vazba: několik vrstev běhounů střídá jedna vrstva vazáků

Běhounová vazba: je tvořena pouze běhouny

Holandská (vlámská) vazba: vrstva vazáků je vystřídána vrstvou vazáků a běhounů

Křížová vazba: běhouny v jedné, vazáky v druhé vrstvě; styčné spáry běhounů jedné vrstvy jsou posunuty o půl délky vzhledem k nejbližší běhounové vrstvě. Běhouny s vazáky sousedních vazákových vrstev tvoří v líci zdiva obrazec úplného kříže.

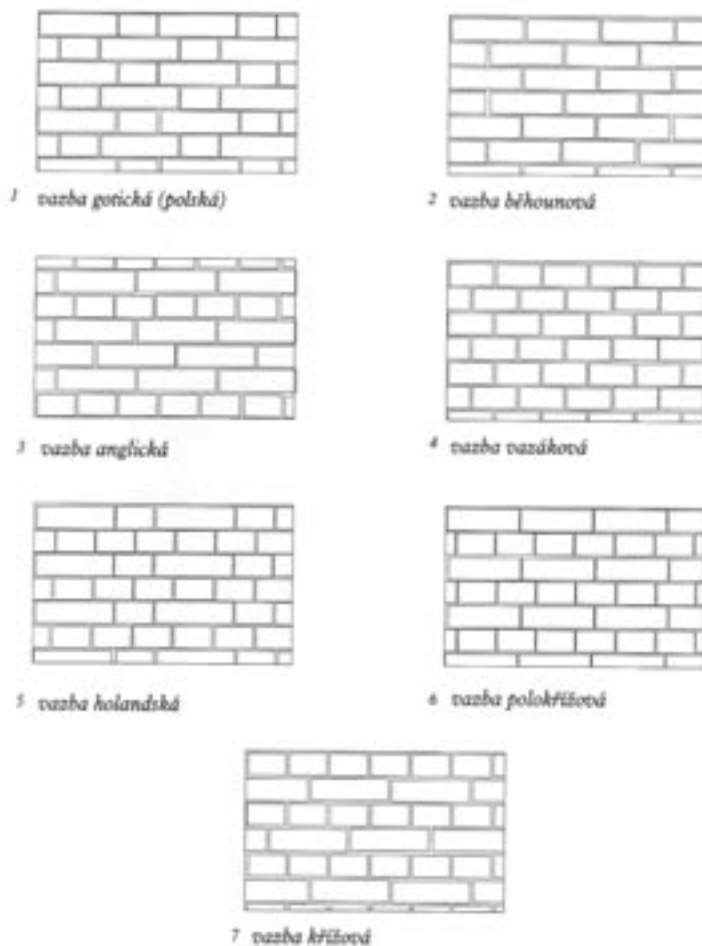
Pevnostní vazba: jedna vrstva cihel je kladena uvnitř zdiva úhlopříčně a v líci se uplatňuje jiný typ vazby

Polokřížová vazba: vrstva běhounů je pravidelně vystřídána vrstvou vazáků. Obrazce kříže v líci zdiva se vzájemně prostupují.

Polská (gotická) vazba: v každé vrstvě se pravidelně střídají běhouny s vazáky

Řádková nepravidelná vazba: v každé vrstvě běhouny i vazáky, případně zlomky cihel bez skladbného systému

Vazáková vazba: sestává pouze z vazáků.

8.14.4. Vazba smíšeného zdiva

Využijeme hesláře vazeb uvedených u předchozích druhů zdiva.

8.15. Vazba s jinými konstrukcemi

Uvedeme způsob spojení s dalšími konstrukcemi. U zdiv, případně hliněných konstrukcí rozlišujeme přízdění na spáru a provázání (tzv. šmorcování; u dřevěných konstrukcí srov. 8.14.1). Je třeba uvést čísla navazujících konstrukcí.

Příklad zápisu:

Na J straně přízděna na spáru zeď 08005

Na J a S straně stěna zasazena do drážek kúlů 08001 a 08002.

8.16. Architektonické články

Zatržením pole „ano“, „ne“ uvedeme prezenci/absenci nálezů architektonických článků druhotně použitých ve zdivu. Následně zapíšeme pořadová čísla dále dokumentovaných prvků. K jejich popisu slouží formulář „stavební prvek“.

8.17. Vzorky

Uvedeme, zda byly nebo nebyly odebrány vzorky z konstrukce.

8.18. Jiná pozorování/další popis

Uvedeme doplňující popis. Např. zda se jedná o primární či sekundární užití stavebních prvků; v případě kamenné konstrukce zaznamenáme užití nárožních kvádrů či výskyt řádků v jinak nepravidelné zdi a šmorců (kamenů připravených pro zavázání již nerealizované nebo naopak odbourané zdi); uvádíme, zda jsou v převaze celé či rozlámané cihly, případně které převažují (např. jde-li o třičtvrtky, půlky, čtvrtky nebo cihly lánané podélně).

Zaznamenáme typ a rozmístění kamenů, dlaždic či cihel, které nesou stopy druhotného použití nebo ovětrání; evidujeme stopy nářadí a jejich pozice na zdi, šířku spár, zda je malta vyplňuje, přetéká nebo zčásti pokrývá i líc zdi.

U řádkového zdiva charakterizujeme eventuální podřezávání. Pozornost si zaslouží také možné rozdíly materiálové skladby mezi jádrem a lícem nebo mezi jednotlivými řádky či pásy. Doporučujeme též uvést stav dochování a nivelační úroveň povrchu okolního terénu v době výstavby konstrukce.

Příklad zápisu (kamenné zdivo):

Stavební články se soustřeďují v západní části konstrukce

Povrch kamenů rozpraskán na Z straně žárem, J strana nese výrazné stopy očazení

Příklad zápisu (dřevěná konstrukce):

Prvky č. 1, 6, 7 užitý druhotně

Na S straně sloupu drážka pro usazení stěny 08009

Příklad zápisu:

Při západní straně konstrukce odpovídala úroveň povrchu v době stavby povrchu vrstev 01056 a 01049 (nivelety 179,5–179,28), na severní straně byl terén později snížen na úroveň zhruba poloviny mocnosti vrstvy 02015 a nahrazen mladšími uloženinami

8.19. Stavební forma

V tomto poli určenému interpretaci uvedeme s pomocí hesláře formu, případně typ popisované části stavby.

Dlažba: pevná úprava povrchu komunikace v interiéru nebo exteriéru (veřejné nebo soukromé prostranství): a) kamenným materiálem - kameny, valouny, oblázky, šterkem, kamennými dlaždicemi; b) materiálem z pálené hlíny – dlaždicemi, cihlami. *Typy dlažby:* dlažba z kostek, z valounů („kočičí hlavy“), z oblázků a šterku nebo kamenů – kamínků (nesprávně tzv. štetování).

Kanálek - např. trativod

Klenba: stavební konstrukce uzavírající shora prostor vymezený zdmi. V průřezu má vždy tvar křivky (oblouku); vnitřní strana se označuje jako líc a vnější rub klenby.

Klenební pas: stavební konstrukce v podobě výseku klenby, který roznáší na pilíře tíhu zdiva, případně vyztužuje klenbu.

Krov: nosná konstrukce střechy

Kúl: vertikální konstrukční prvek, pod úroveň terénu zarážen nebo zatloukán

Pec

Pilíř

Podlaha: pevná úprava podlahy interiéru stavby, využívající stavebních prvků z anorganických (např. maltová podlaha) nebo organických látek (dřevěná podlaha). Do stavební konstrukce nezahrnujeme např. hliněnou nebo jílovou podlahu, kterou řadíme k vrstvám.

Potrubí: - např. dřevěný nebo keramický vodovod

Průvlak: nosný horizontálně položený trám nesoucí strop

Rošt: kuláče, trámy, kmeny větve aj. dřevěné konstrukční prvky uložené hustě vedle sebe v jedné vrstvě souběžně, nebo přeložené pravouhle přes sebe ve více vrstvách. Rošt tvořil např. konstrukci valových fortifikací, podklady dřevěných komunikací, staticky zajišťoval základy zděných konstrukcí apod.

Schody

Socha: svislá vzpěra nesoucí hřebenovou vaznici („slemeno“)

Sokl: obvykle rozšířený podstavec pro jinou konstrukci

Sloup: svislý vertikální konstrukční prvek, usazován do sloupové jámy pod úroveň terénu

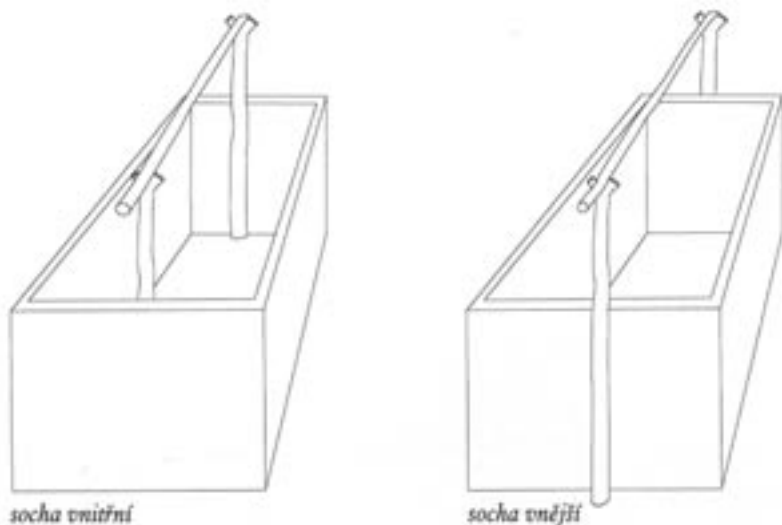
Stěna: svislá konstrukce budovaná ze dřeva nebo hlíny (není zděná)

Strop: horizontální dřevěná konstrukce uzavírající dílčí prostor interiéru stavby

Zed: svislá konstrukce budovaná zděním z různého materiálu (kamene, pálených či nepálených cihel atd.).

8.20. Diskuse

Uvedeme další doplňující pozorování a sdělení k interpretaci, zejména nejasnosti a sporné body.

Obr. 21. Typy sochy

9. Literatura

BŘEŇ, D. – KAŠPAR, V. 1995: Možnosti evidence a publikace primární dokumentace archeologického výzkumu v databázovém systému KONTLIST, *Archeologické fórum* 4, 33–35.

BUREŠ, M. A KOL. 1994: Manuál vedoucího terénního archeologického výzkumu. Praha (*interní tisk spol. Archaia*).

FROLÍK, J. 1991A: K užití formulářů v terénní archeologické práci, *Archeologické fórum* 2, 50–55.

FROLÍK, J. 1991B: Manuál terénního archeologického výzkumu. Praha (*interní materiál Archeologického ústavu ČSAV*).

HARRIS, E. C. 1979: Principles of Archaeological Stratigraphy. London – San Diego.

KOL. 1990: Archaeological Site Manual. London (*2. vydání*).

KOL. SINE: Context Recording Manual. *Scottish Urban Archaeological Trust Ltd.* Perth.

NEUSTUPNÝ, E. 1986: Nástin archeologické metody, *Archeologické rozhledy* 38, 525–549.

NEUSTUPNÝ, E. 1993: Archaeological Method. *Cambridge*.

PROCHÁZKA, R. 1994: Manuál terénního archeologického výzkumu. Brno (*interní materiál Ústavu archeologické památkové péče Brno*).

VĀŘEKA, P. 2003: Archeologie pravěkých jam. Typologie zahloubených objektů na sídlišti knovízské kultury v Praze – Hostivaři, *In: Šmejda, L. – Vařeka, P. (ed.), 70 neustupných let.* Plzeň.

MANUÁL
TERÉNNÍHO
ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU
ODKRYVEM
/ POPIS STRATIGRAFICKÝCH JEDNOTEK

RUDOLF PROCHÁZKA A PAVEL VAŘEKA
KRESBY DAVID MERTA

katedra
archeologie

katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni ve spolupráci se spol. Archaia Brno, o. p. s.

Plzeň 2005